

Djuravdelningen

Bilaga till checklista - Nötkreatur

Fastställd den 23 januari 2024

Innehåll

Inledning	6
Vägledningens utformning	6
Nöt 1. (B) Personalstyrkan är tillräcklig och den har lämpliga färdigheter och kunskaper samt yrkesskicklighet.....	7
Nöt 2. (B) Daglig tillsyn sker normalt av alla djur	8
Djur som behöver extra tillsyn	9
Djur som behöver daglig tillsyn.	9
Djur som kan ses till mer sällan än dagligen.....	10
Riskvärdering för bedömning av tillsynsbehov.....	11
Djurägarens tillsynsrutiner.....	11
Handlingsplikt.....	12
Nöt 3. Kravet på extra tillsyn är uppfyllt.....	12
Riskdjur	13
Nöt 4. (B) Automatiska system och anordningar hos nötkreatur äldre än 6 månader ges daglig tillsyn	14
Nöt 5. Klövarna inspekteras regelbundet och verkas vid behov.....	15
Nöt 6. Nötkreaturens hull är godtagbart.....	16
Hullbedömning	16
Skillnader i hull	17
Systematisk- eller tillfällig brist?	17
Nöt 7. Nötkreaturen hålls tillfredställande rena	18
Nöt 8. Förbudet mot utrustning som ger nötkreaturen en elektrisk stöt är uppfyllt	20
Nöt 9. (B) Sjuka/skadade nötkreatur äldre än 6 månader ges nödvändig vård och de som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme	21
Nöt 10. (B) Det finns journaler över läkemedelsanvändningen för minst fem år tillbaka samt antalet dödsfall i besättningen för minst tre år tillbaka i tiden	23
Nöt 11. (B) Utrymmen för nötkreatur äldre än 6 månader är enligt gällande måttföreskrifter	24
Nöt 12. (B) Utrymmen för kalvar är enligt gällande måttföreskrifter.....	24
Kontroll av belägningsgrad och korrekta utrymmen i nötkreatur	26
Kontroll vid hyddhållning	26
Konkurrens vid foderplatser	26
Konkurrens vid liggplatser.....	27
Kalvningsboxar.....	27
Utrymmeskrav för kalvar och ungdjur	28

Att tänka på vid kontroll av beläggning i lösdriftstallar.	28
Särskild vägledning om avvikelser från måttföreskrifterna	29
Nöt 13. (B) Kalvar hålls lösgående och på ett sådant sätt att de kan ligga ner, vila, stå upp och hålla sig själva rena	30
Nöt 14. (B) Kraven för hållande av kalvar individuellt och i grupp är uppfyllda.....	30
Nöt 15. Kalvgömma finns för kalvar upp till 3 månaders ålder i lösdriftstallar för amkor eller dikor	31
Nöt 16. Föremål och ämnen som kan skada nötkreaturen förvaras oåtkomliga för djuren	31
Nöt 17. (B) För nötkreatur äldre än 6 månader - är kraven på inredningens utformning avseende skaderisker etc. uppfyllt.....	31
Nöt 18. (B) Golv och liggytor har en jämn och halksäker yta.....	32
Nöt 19. Kraven för användning av dränerat golv är uppfyllda.....	32
Nöt 20. Krav kring brandskydd och beredskap vid elavbrott är uppfyllda.....	34
Förutsättningar finns för att kunna rädda djuren vid brand och godtagbart brandskydd.....	34
Godtagbar plan finns för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott.....	35
Nöt 21. (B) Stall för nötkreatur äldre än 6 månader har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen. Uppmätta värden	35
Gödselgaser	36
Värmebalans och termisk komfort.....	36
Nöt 22. (B) Mekaniskt ventilerade stallar med nötkreatur äldre än 6 månader har nödventilation	37
Varningssystem.....	38
Undantag från kravet på larm.....	38
Nöt 23. (B) Belysning finns så att tillsyn av nötkreatur äldre än 6 månader alltid kan ske utan svårigheter	39
Nöt 24. (B) Kraven på dagsljusinsläpp/belysning för nötkreatur äldre än 6 månader är uppfyllda.....	39
Nöt 25. Buller i stallet har godtagbar nivå och frekvens. Uppmätta värden.....	40
Nöt 26. (B) Utfodrings- och vattensystem är utformade, dimensionerade och placerade så att de medger ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten	40
Nöt 27. (B) Djuren ges foder av god kvalitet som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel	42
Nöt 28. (B) Kalvar utfodras minst 2 gånger/dag och kan i tillämpliga fall utfodras samtidigt	43
Nöt 29. (B) Kalvar har senast från 2 veckors ålder fri tillgång till grovfoder	44

Nöt 30. (B) För nötkreatur äldre än 6 månader är kraven på tillgång till vatten och vattnets kvalitet uppfyllda	44
Nöt 31. (B) Stallutrymmen rengörs och utgödsas på ett sätt som ger en god hygien och god djurhälsa	46
Årlig rengöring	47
Nöt 32. (B) Kraven på ströets kvalitet och användningen av strö på liggytor är uppfyllda	48
Nöt 33. Liggytor hålls rena och torra samt är anpassade efter djurslag och stallklimat	49
Nöt 34. Kraven på bete för nötkreatur är uppfyllda	49
Kontroll av betesfålla	50
Betesregler för unga djur	50
Nötkreatur som hålls för mjölkproduktion	51
Nötkreatur som hålls för köttproduktion	51
Nöt 35. Kraven på betesmarker, rastgårdar, markytor, drivningsvägar och drivning, samt stängsel är uppfyllda	51
Tjudring på bete	52
Nöt 36. (B) Kraven för hållande av utegångsdjur är uppfyllda	53
Särskilt om tidig dräktighet vid dikoproduktion	54
Särskilt om upp trampad mark	54
Nöt 37. (B) Kraven kring avhorning är uppfyllda	55
Nöt 38. (B) Övriga operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt	56
Nöt 39. Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda	57
Nöt 40. (B) Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt	57
Nöt 41. (B) Kravet på att avel inte innebär kalvningssvårigheter eller annat lidande är uppfyllt	57
Nöt 42. Kraven kring utrymmen för kalvning är uppfyllda	58
Hygien i kalvningsboxar	58
Kalvning uppbundet	60
Kalvningsbox - användning, utformning och funktion	60
Nöt 43. (B) Nyfödda kalvar får råmjölk	60
Nöt 44. (B) Kraven på tillsyn av kalvar är uppfyllda	61
Nöt 45. (B) Sjuka/skadade kalvar ges nödvändig vård. Kalvar som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme	61
Nöt 46. Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket	61

Nöt 47. (B) För kalvar är inredningens utformning avseende skaderisker etc. uppfyllt	61
Nöt 48. (B). Stall för kalvar har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen	61
Nöt 49. (B). Utfodrings- och vattensystem för kalvar är utformade, konstruerade, placerade och underhålls så att risken för förorening av vatten och foder minimeras	62
Nöt 50 (B). Belysning finns så att tillsyn av kalvar alltid kan ske utan svårigheter och övriga krav på belysning och ljusinsläpp är uppfyllda	62
Nöt 51. (B) Automatiska system hos kalvar ges daglig tillsyn.....	62
Nöt 52. (B) Mekaniskt ventilerade stallar med kalvar har nödventilation och är utrustade med en fungerande larmanordning	62
Nöt 53. (B). Kraven på kalvars tillgång till vatten och vattnets kvalité är uppfyllda.	62
Nöt 54. (B). Kalvar ges foder, vad avser järn, som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel	62
Nöt 55. Stämmer det att inga övriga brister upptäcktes vid kontrollen?	63
Nöt 56. Nötkreatur äldre än 6 månader hålls så att deras sociala kontaktbehov är tillgodosett	63
Nöt 57. Kravet på rörelsefrihet och hållande i lösdriftssystem är uppfyllt	64
Lösdrift.....	64
Tjudring på bete	64
Rörelsefrihet i samband med behandling.....	65
Nöt 58. Djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter.....	65
Nöt 59. Stallet är förprovat och godkänt vid slutbesiktning	65
Så här bör du kryssa i checklistan	66

Inledning

Denna vägledning är beslutad av Jordbruksverket och ger information om hur bestämmelserna som rör djurens välfärd bör kontrolleras. Dokumentet ger också vägledning i hur föreskrifterna bör tolkas och tillämpas i praktiken. En vägledning är dock inte juridiskt bindande och Jordbruksverket saknar möjlighet att besluta om bindande instruktioner för länsstyrelsens kontrollpersonal. Vägledningen beskriver lämpliga sätt att kontrollera att bestämmelserna följs. Det kan dock finnas andra kontrollåtgärder som också är lämpliga.

Vägledningens utformning

Vissa kontrollpunkter innehåller en mer fördjupad bakgrundsbeskrivning. Detta för att åstadkomma en mer samstämmig uppfattning om hur föreskrifterna är avsedda att tolkas och tillämpas.

Hänvisningar till författningstext anges inte i denna vägledning, utan dessa finns i stället i checklistan för djurskyddskontroller vid respektive kontrollpunkt. Checklistan kan du ladda ner från Jordbruksverkets hemsida.

Kontrollpunkterna i denna vägledning är till skillnad från kontrollpunkterna i checklistan lagda i nummerordning. Detta för att göra det lättare att hitta i vägledningen.

Kontrollpunkter markerade med "(B)" ingår i baskontroll.

För kontrollpunkter markerade "I kontrollpunkten ingår grundvillkor" ska du läsa mer i aktuell Kontrollinstruktion för grundvillkorskontroller (se Jordbruksverkets hemsida). I denna vägledning finns vid sådana kontrollpunkter en kort information om vad som är, eller i förekommande fall inte är, grundvillkor i kontrollpunkten samt en hänvisning till de aktuella kraven i EU-direktivet. I denna hänvisning används följande förkortningar:

- AD (animaliedirektivet)= Rådets direktiv 98/58/EG
- KD (kalvdirektivet) = Rådets direktiv 2008/119/EG

Nöt 1. (B) Personalstyrkan är tillräcklig och den har lämpliga färdigheter och kunskaper samt yrkesskicklighet

Kontrollen bör omfatta

- Att personalstyrkan är tillräcklig i förhållande till djurhållningens omfattning. Du bör kunna, efter dialog med djurhållaren, uppskatta en rimlig tillsyn- och skötseltid som ägnas djuren.
- Att personalen som ansvarar för skötseln av djuren har tillräckligt med kompetens, till exempel utbildning och/eller erfarenhet, för att bedöma om utfodringen är korrekt (foder och vatten i rätt mängd och kvalitet). Detta görs lämpligen om du har anmärkningar på djurens hull.
- Om du till exempel upptäcker brister vad gäller smutsiga djur, djurutrymmen eller skadade djur som inte har fått nödvändig vård bör du alltid klargöra de bakomliggande orsakerna. I dessa fall kan du även undersöka om det, finns beredskap på gården för att vid behov tillkalla personal med rimlig inställetid, oavsett tid på dygn, eller veckodag m.m.
- I anläggningar med kalvar som fordrar larmanordning bör du till exempel fråga vem som tar larmet vid t.ex. ett strömavbrott.
- I anläggningar med utegångsdjur kan du till exempel verifiera om personalen som kör ut foder till djur också har ett tillsynsansvar. I så fall kan du i dialog med djurhållaren, försäkra dig om att denne har kunskap om djurgruppering, bedömning av avvikande beteenden hos djuren, kännedom/erfarenhet om den specifika flocken som utfodras m.m.

Ytterligare exempel finns under nästa kontrollpunkt Nöt 2.

Vägledning

Bedömning av djurhållarens kunskap och färdigheter måste göras på ett objektivt sätt, och kräver lämplig kontrollmetodik. Djurskyddslagen ställer idag inget krav på formell utbildning för att hålla nötkreatur. Det innebär att du som djurskyddshandläggare måste göra en samlad bedömning av personalens utbildning och den personliga erfarenheten.

En lämplig kontrollmetodik kan till exempel bestå av en så kallad ”bottom-up” process, där botten, eller basen, utgörs av de faktiska förhållandena som råder på en gård, och up, eller toppen, representerar de teoretiska och praktiska kunskaper och erfarenheter hos en djurhållare. Bedömning av personalens kunskap utgår då från de faktiska förhållandena som observeras vid en kontroll. Om kontrollen visar på brister som är av systematisk karaktär utgår du från dessa objektiva observationer.

Genom att ställa lämpliga frågor till djurhållaren, kan eventuella brister på personella resurser eller kunskap hos djurhållaren belysas. Om bristen exempelvis rör djurens häll kan du diskutera med djurhållaren om utfodringsrutiner, gruppering av djuren m.m.

Konkret innebär detta förfarande att denna kontrollpunkt ofta bedöms under och i samband med avslut av kontrollens utförande, och inte vid kontrollens inledning.

Om du noterar systematiska brister i tillsynen och skötseln av djuren trots att personalens kompetens bedöms vara tillfredsställande kan detta bero på att personalstyrkan i förhållande till antalet djur i besättningen med en viss produktionsinriktning är otillräcklig. Ett ”nej” i checklisten på denna punkt bör därför bli aktuellt om det finns överträdelser som indikerar:

- Att djurhållaren eller övrig personal saknar tillräcklig kunskap om djurhållning och/eller lämplighet att ansvara för djuren eller
- Att personalstyrkan till antalet är otillräcklig vilket till exempel kan leda till allvarliga brister i tillsyn och skötsel.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Personalstyrkans storlek, kunskap och yrkesskicklighet är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 1)

Nöt 2. (B) Daglig tillsyn sker normalt av alla djur

I grova drag kan djurens behov av tillsyn delas in i tre olika huvudkategorier:

- Djur som behöver extra tillsyn (se Nöt 3).
- Djur som behöver daglig tillsyn.
- Djur som kan ses till mer sällan än dagligen.

Kontrollen kan till exempel omfatta

- Vilka arbetsrutiner finns för den kontinuerliga tillsynen som ägnas samtliga djurkategorier: dessa måste kunna säkra en ”normal” daglig tillsyn inklusive övrig beredskap.
- Ansvarsfördelningen för personalen (större besättningar och anställd personal). Finns det rimliga möjligheter att utföra tillsynen så som den beskrivs utifrån djurhållningen i besättningen?
- Tillsyns- och skötselrutiner för djurhållningen. Särskilt då personalstyrkan är reducerad måste det finnas rutiner som säkrar en nödvändig tillsyn på djuren: finns möjlighet att tillkalla personal med rimlig inställetid, vem tar larmet på utfodring eller ventilation vid strömavbrott, m.m.?

- Finns det djur som är nedsmutsade, har obehandlade tryckskador eller andra skador från inredning, stängsel?
- Finns det djur som har bindslen/grimmor som sitter för hårt mot djurens hud som djurhållaren borde ha uppmärksammat och åtgärdat?
- Finns det djur med skav- eller tryckskador på nacken på grund av felplacerade nackbommar?
- Kan tillsynen ske av samtliga djur utan svårigheter?

Vägledning

Djur som behöver extra tillsyn

För vissa djur krävs att tillsynen ska göras oftare än dagligen. Det gäller t.ex. djur som är nyfödda, högräktiga, sjuka, skadade eller djur som uppvisar avvikande beteende. (Se kontrollpunkt Nöt 3).

Djur som behöver daglig tillsyn.

Huvudregeln är att djur som inte behöver extra tillsyn ska ges daglig tillsyn. Så gott som all hållning av nötkreatur kräver att dessa ses till minst en gång dagligen. Detta eftersom hållningen till stor del sker med produktionssystem där djuren är ständigt beroende av människan för tillförsel av resurser som de inte kan skaffa sig själva, t.ex. frisk luft, strö, foder och vatten. Detsamma gäller för bortförsl av farliga ämnen som de inte kan undvika att komma i kontakt med, t.ex. luftföroreningar och gödselbemängda liggytor. Exempel på djurhållningssystem där tillsynen bör ske minst dagligen är:

- Hållning av djur inomhus. Djuren är ständigt beroende av människan för tillförsel av resurser som de inte själva kan skaffa sig, t.ex. frisk luft, strö för liggkomfort, foder och vatten. Djuren är ständigt beroende av människan för bortförsl av farliga ämnen som de inte kan undvika att komma i kontakt med, t.ex. luftföroreningar, gödselbemängda liggytor.
- Hållning av djur utomhus under vinterförhållanden. Vid hållning av utegångsdjur under vinterhalvåret måste djuren vara i god kondition (hull- och pälskondition). Den termiska komforten kan vara kritisk (kyla, blåst, fukt-nederbörd). Tillgången till foder och vatten behöver ständigt kontrolleras. Ökad konkurrens mellan djuren vid t.ex. foderplatser, upptrampning av mark, och övriga kritiska markförhållanden (t ex vid halka) kräver en frekvent tillsyn. (Läs mer under kontrollpunkten Nöt 36 om tillsyn av utegångsdjur.)
- Hållning av djurgrupper där kalvar ingår. Tillsynsfrekvens av anläggningar med kalvar finns reglerad i kalvdirektivet och miniminormerna får därför aldrig underskridas. Kalvar som hålls inomhus ska ses till minst två gånger om dagen, vid utomhushållning ska kalvar ses till minst en gång dagligen.

I exemplen ovan anses inte djuren kunna agera självständigt i förhållandet till systemet de befinner sig i, och ska därför alltid ges tillsyn med högst ett dygns mellanrum, eller oftare om behov uppstår.

Djur som kan ses till mer sällan än dagligen

Endast för djur som hålls utomhus på bete sommartid kan förhållandena vara sådana att tillsynen bör anses vara tillräcklig trots att den inte sker dagligen. Detta förutsätter dock att förhållandena är sådana att djurens välbefinnande i liten grad är beroende av upprepad tillsyn från människor. Djuren ska bl.a. inte vara beroende av människan för att få sina behov av t.ex. foder, vatten, liggytor, eller termisk komfort tillgodosedda mellan tillsynstillfällena. Vid kontroll i dessa fall är det därför viktigt att förvissa sig om att nedanstående förutsättningar och omständigheter råder där djuren hålls.

- Inga ”riskdjur” får förekomma, (se Nöt 3).
- Att de aktuella djuren inte är kalvar.
- Att vatten och foder inte riskerar att ta slut mellan tidpunkterna som djuren ses till.
- Att vattning eller utfodring inte sker i automatiska system eftersom detta ökar risken för att resurserna uteblir om systemet går sönder mellan tillsynstillfällena.
- Att goda tillsynsrutiner tillämpas.
- Att betesmarken inte har kända skaderisker t.ex. i form av föremål, bristfälliga stängsel eller olämplig terräng som kan skada djuren. (Ta hänsyn till eventuell historik som finns om det hållits djur på betesmarken tidigare år).
- Att djuren har goda möjligheter att få adekvat skydd mot sol, vind, nederbörd.
- Att risken för rovdjursangrepp och allvarliga insektsangrepp är mycket låg.

För att i vissa fall göra avsteg från den strikt dagliga tillsynen bör kontrollen fokusera på en riskvärdering av den aktuella djurhållningen på betet. Då tillsyn alltid ska vara tillräcklig, behöver förhållandena för djuren bedömas och risken för djuren värderas för att avgöra vilken tillsynsfrekvens som behövs. För att få en mer objektiv bild av vilken djurskyddsrisik kontrollmyndigheten kan acceptera kan man till exempel uppskatta vilken grad av lidande och vilken möjlighet till återhämtning skulle ett immobiliserat djur vara utsatt för i ett visst scenario, exempelvis ett djur som på grund av skada inte kommer åt de viktigaste resurserna såsom vatten och skugga. Detta bör bedömas från fall till fall och varierar t.ex. beroende på väderleksförhållanden, typ av terräng, tillgång och åtkomst till vatten, ålder och kondition på djuren.

Det finns för lite stöd i forskning för att fastställa skarpa gränser för hur ofta djur minst behöver tillsyn. Ett exempel som kan tjäna som vägledning vid sådana bedömningar är att en mjölkproducerande idisslare klarar ca 2 dygn utan vatten på

en hö- eller kraftfoderstat. På bete skulle den klara sig längre eftersom färskt gräs innehåller ca 80 % vatten, men i det fall djuret är skadat och dessutom inte har tillgång till skugga kommer belastningen för djuret att öka.

Riskvärdering för bedömning av tillsynsbehov

För att vid en kontroll bedöma djurens tillsynsbehov i en given situation krävs dels en värdering av risker som djuren utsätts för, dels en kvalitetssäkring av djurtillsynen. I vissa fall finns dock föreskrifter om ett minimum av tillsyn för vissa djurkategorier som inte får underskridas. Det gäller t.ex. tillsyn av kalvar och extra tillsyn för vissa riskdjur. Regleringen i föreskrifterna av tillsynsfrekvens i normalt fall handlar egentligen om att definiera gränsdragningar för hur mycket risk vi är beredda att acceptera i ett visst scenario.

Vid en riskvärdering är djurens grad av självständighet viktig att beakta. En definition av djurens beroendeställning eller självständighet i olika produktionssystem finns i OIE:s standard för djurvälstånd avseende produktionssystem för nötkött.

- Commercial beef cattle production systems
- Commercial beef cattle production systems include:
  - Intensive - These are systems where cattle are in confinement and are fully dependent on humans to provide for basic animal needs such as food, shelter and water on a daily basis.
  - Extensive - These are systems where cattle have the freedom to roam outdoors, and where the cattle have some autonomy over diet selection (through grazing), water consumption and access to shelter.

Djurägarens tillsynsrutiner

När riskvärdering är gjord bör du försäkra dig om att tillsynsrutinerna som djurhållaren tillämpar är betryggande för djuren. Vid beteshållning sommartid kan t.ex. en etablerad kontakt med närboende vara ett värdefullt komplement i tillsynsarbetet. De kan t.ex. ha en uppgift att signalera till djurägaren om de ser något onormalt bland djuren eller samarbeta för att säkra vissa resurser, så som tillsyn av stängslen, påfyllning av vattenbehållare eller liknande enklare uppgifter. Samarbete mellan djurhållare som kan turas om att utföra tillsyn på mindre lättillgängliga områden kan också utgöra en viktig del av tillsynsrutinerna. Ett grundläggande krav är att den personal som utför tillsynen har tillräcklig kompetens att utföra tillsynen.

Vid bedömning av eventuella brister som kan bero på bristande tillsyn bör du särskilt undersöka vilka rutiner som finns för skötsel av djuren. Iaktta djuren och diskutera eventuella brister med djurhållaren. Är det du iakttagit något som djurhållaren själv uppmärksammat tidigare? Vad beror det avvikande beteendet eller skadorna hos djuren på? Det är viktigt att tillsynen anpassas efter den djurhållning som bedrivs

och att tillsynen är så noggrann att brister och missförhållanden upptäcks och undanröjs så fort som möjligt.

Handlingsplikt

Djurhållarens tillsynsansvar omfattar en handlingsplikt, dvs. tillsynen är inte acceptabel om en djurhållare har observerat ett problem men inte åtgärdat det. En tydlig anvisning om hur krav på tillsyn av djur enligt 2 kap. 4 § djurskyddslagen (2018:1192) ska tolkas finns i regeringens proposition 2017/18:147 om ny djurskyddslag. Behov av tillsyn över djur kan enligt propositionen till djurskyddslagen inte fastställas i detalj. Av propositionen framgår ingen övre gräns för hur mycket tillsynen ska ta i anspråk räknat som tid, som frekvens, eller som annan resurs. Tillsynen ska däremot utövas med kontinuitet, den ska vara grundlig, anpassas till djurhållningen, och ska framförallt stå i proportion till behovet av åtgärder (allt som behöver åtgärdas ska ägnas så mycket tid och resurs att det faktiskt blir åtgärdat).

Brister som kan relateras till djurens välfärd kan ofta hänföras till punkten bristande tillsyn på djur. Bristfällig klövstatus, sjuka djur som inte omhändertas eller avlivas, trasiga inredningar, otillräckligt eller smutsigt strömedel och bristande hygien i övrigt är exempel som ofta tyder på bristande tillsyn.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Daglig-, och i vissa fall mindre frekvent tillsyn är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 2)

Nöt 3. Kravet på extra tillsyn är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Hur sker kontroll/övervakning av sjuka och skadade djur samt djur som uppvisar ett avvikande beteende och som kan vara tecken på ohälsa.
- Hur extra tillsynsrutiner över tillfälligt tjuvdrade eller tillfälligt uppbundna djur fungerar.
- Hur hålls berörda djur så att tillsynen underlättas (t ex sjukbox, i särskild grupp).
- Hur ofta och på vilket sätt övervakas kalvningar? I extensiva dikobesättningar bör dessa rutiner redogöras noggrant. Vilka arbetsrutiner finns, inklusive personalbemanning, för särskild tillsyn och övervakning av nyfödda kalvar och högdräktiga kor som behöver tillsyn oftare än en gång dagligen. Diskutera med djurhållaren hur detta ordnas, särskilt vid tidpunkt på dygnet då personalstyrkan normalt är reducerad.
- Hur särskiljer man eller grupperar om djur som behöver särskilda åtgärder (t ex mer foder) eller vård avskild från övriga i en grupp. Detta är ett viktigt led i den

bedömning av riskdjur som behandlas i kontrollpunkt Nöt 2. Vissa djur på bete kan behöva extra tillsyn, vilka rutiner har djurhållaren för att särskilja dessa. Hålls till exempel högdräktiga kor vid tiden kring förlossningen på mindre områden för att lättare och oftare kunna övervakas. Ges halta, magra eller lågrankade djur som kan ha svårt att komma fram till foder, vatten eller en lämplig liggplats tätare tillsyn. Vilka åtgärder vidtas vid behov?

Vägledning

Djur som behöver extra tillsyn är djur som av någon anledning befinner sig i en situation där risken för att djuret kan få problem är påtaglig. Tillsynen ska ske så ofta att sådana problem som djurägaren rimligen har möjlighet att förhindra inte uppstår. Under alla omständigheter ska tillsynen av djur som behöver extra tillsyn ses till mer än en gång dagligen. Observera att kalvar som hålls inomhus ska ses till minst två gånger om dagen enligt föreskrifterna. Detta gäller oavsett om kalvarna befinner sig i en särskilt utsatt situation eller inte (se Nöt 44).

Extra tillsyn är behovsstyrd, till skillnad mot kontinuerlig tillsyn som oftast sker enligt schemalagda rutiner. Behov av extra tillsyn kan uppstå när som helst på dygnet, såväl dag- kvälls-, nattetid eller helger.

Riskdjur

Låt djurhållaren berätta hur extra tillsyn av ”riskdjur” är ordnad. Som ”riskdjur” i en besättning kan till exempel räknas djur som är nyfödda, högdräktiga, sjuka, skadade samt djur som uppvisar ett onormalt beteende. Man bör även betrakta ett lågrankat djur som hålls i en lösgående djurgrupp som riskdjur om djuret inte kommer åt foder, vatten eller en lämplig liggplats trots att dessa resurser är rätt dimensionerade i relation till gruppens storlek. En annan kategori ”riskdjur” är tjudrade djur samt djur som normalt hålls lösgående men som tillfälligt binds upp.

Ett nötkreatur som har mindre en månad kvar till förlossning bör anses vara ett djur som har särskilt behov av extra tillsyn. Ett visst stöd för ett sådant synsätt finns i transportförordningen (EG) nr 1/2005) bilaga 1 kapitel 1 där det anges när dräktiga djur inte anses vara i skick att transporteras. I Jordbruksverkets ”Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl., Bilaga Djurtransporter inklusive djurslagsspecifika bestämmelser” under punkt T-Nöt 7 anges att: ”Ett dräktigt nötkreatur anses vara i skick att transporteras om det har 29 eller fler dagar kvar till förlossningen.”

Nyfödda djur/kalvar är inte heller exakt definierade med ett exakt tidsintervall, eftersom syftet med åtgärden styr behovet av extra tillsyn. Om det till exempel handlar om råmjölk till kalven ska den säkras inom sex timmar efter födelsen. I övriga sammanhang har man ofta accepterat att en kritisk tidsintervall råder fram till dess att naveln är helt läkt. Även i detta fall finns det stöd för ett sådant synsätt i transportförordningen (EG) nr 1/2005) bilaga 1 kapitel 1 där det framgår att nyfödda däggdjur inte är i skick att transporteras innan naveln är helt läkt. I Jordbruksverkets

”Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl., Bilaga Djurtransporter inklusive djurslagsspecifika bestämmelser” under punkt T-Nöt 8 anges att:

”Grundläggande vid transport av nyfödda djur är att naveln ska vara helt läkt. Naveln betraktas som läkt när navelsträngsresten är helt intorkad eller har fallit bort och området runt naveln är reaktionslöst, vilket i normalt fall tar 10 till 14 dagar för kalvar.”

Om djur tjudras bör de hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn. Observera att kalvar inte får hållas bundna och att det därmed är förbjudet att tjudra kalvar. För övriga nötkreatur gäller enligt 2 kap. 5 § djurskyddslagen att de endast får bindas på ett sätt som inte är plågsamt för djuret och under förutsättning att djuret får behövlig rörelsefrihet och vila (se Nöt 57). De ska också ges tillräckligt skydd mot väder och vind (se Nöt 35). Vid tjudring kan det vara svårt att säkerställa att samtliga dessa krav ständigt är uppfyllda då det exempelvis kan finnas en risk att djuret trasslar in sig och skadas. Det ökade tillsynsbehovet styrs av flera olika faktorer t.ex. tjudrets utformning, omgivande miljö m.m. Tjudring kan skapa problem för djuret och djurhållaren blir då per automatik bunden till extra skötsel- och tillsynskrav. Innan tjudring övervägs bör alla andra alternativ, t.ex. olika former av stängsling ha uttömts.

Nöt 4. (B) Automatiska system och anordningar hos nötkreatur äldre än 6 månader ges daglig tillsyn

Gäller även Nöt 51 (B) Automatiska system och anordningar hos kalvar ges daglig tillsyn

Kontrollen bör omfatta

Rutiner för utförandet av den dagliga kontrollen. Hur ofta kontrolleras att automatiska vattenkoppar, utfodringsutrustning, ventilationssystem, utgödslingssystem m.m. fungerar? Diskutera detta med djurhållaren och testa ett utspritt urval av vattenkoppar så att de fungerar. Testa eller låt djurhållaren demonstrera test av foderautomater om sådana finns.

Vägledning

Trasig eller nedsmutsad utrustning kan vara tecken på bristande tillsyn. Vatten- och utfodringsanordningar ska hålla en god hygienisk nivå, en bra standard och ska vara i funktionellt skick. Bristande tillsyn på automatiska foder- och vattenanordningar kan inverka negativt på djurens och djurutrymmens hygien.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Daglig tillsyn av vissa automatiska system och anordningar som inverkar på djurskydd och djurhälsa är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 13)

Daglig inspektion av vissa automatiska system i stallar med kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 4)

Nöt 5. Klövarna inspekteras regelbundet och verkas vid behov

Kontrollen bör omfatta

- Att nötkreaturens klövar är verkade och inte är förväxta eller skadade.
- Finns djur som haltar eller är ovilliga att röra sig? • Om nötkreaturen ser ömfotade ut under rörelse och stödjer de lika mycket på alla klövarna när de står?
- Vilka rutiner finns i djurhållningen för att regelbundet inspektera de vuxna nötkreaturens klövar såväl i ett förebyggande syfte som för att åtgärda/verka redan förväxta klövar (inkl. lättklövar) och klövskador.
- Klövhälsorapporter, om de finns tillgängliga hos djurhållaren, och särskilt om problem med skador och hältor konstateras.
- Hur ofta verkas klövarna?
- Finns klövbad i lösdriftsstallar för mjölkkor? (Allmänna råd enligt föreskrifterna)
- I större besättningar, finns det tillgång till verkstol? Klövvården underlättas om det finns tillgång till en verkstol, detta är dock inget krav som ställs i lagstiftningen.

Vägledning

När man bedömer klövstatus hos djur bör man titta efter om det finns halta djur. Man bör också särskilt uppmärksamma om det finns djur som är ovilliga att röra sig, visar tecken på smärta, sitter eller ligger trots att de andra djuren är uppe. Sådana djur bör man köra upp, så att man kan bedöma deras status.

Klövproblem i mjölkbesättningar kan vara relaterade till en otillräcklig kokomfort. Om dräktiga kvigor har gått på ströbädd bör de verkas rutinemässigt och i god tid före tidpunkten för kalvning. Tjurar som går på ströbädd kan ha långa klövar och är ofta svåra att hantera. Det kan i vissa fall vara acceptabelt att vänta med klövverknig under förutsättning att djuren inte lider av det. Problemet uppstår dock vanligtvis när dessa djur ska skickas till slakt och måste verkas före transport till slakten.

Rygglinjen kan bedömas som indikation på hälta för så väl lösgående som uppbundna djur. Detta kontrolleras genom att studera dem både när de går och när de står stilla. Även resnings- och lägningsbeteende kan användas som mätare. Var dock observant när du bedömer djur som förflyttar sig osäkert, ibland beror detta på underlaget och inte på hälta, eller en kombination av dessa (se även Nöt 18-19). Var även observant på om det är större delen av gruppen med djur eller bara enstaka djur för möjligheten att utesluta att underlaget är orsaken.

Bra manual med femgradig skala av rörelsebedömning, från Normal gång 1 poäng till blockhälta 5 poäng finns i boken "Kosignaler - En praktisk bok om mjölkföretagande med kon i fokus" (Jan Hulsen, 2008). Jordbruksverket har även gett ut en rapport om klövvård och klövhälsa hos mjölkkor (Jordbruksinformation 4 – 2002).

Nöt 6. Nötkreaturens hull är godtagbart

Kontrollen bör omfatta

- Hur ser nötkreaturens hull ut?

Vägledning

Det finns ingen djurskyddsbestämmelse som anger vilken hullstatus ett djur bör hålla. En bedömning av hull är närmast en indikation på resurser som ett djur har tillgång till eller andra problem såsom sjukdom eller parasiter. Djurens hull indikerar hur djurhållningen i stort fungerar vad gäller djurens möjlighet att få sitt näringsbehov tillgodosett. Ett djurs hull kan avvika mot vad som är normalt utan att orsaken kan härledas till brister i själva hållningen, skötseln eller omvårdnaden av djuret. I det fallet kryssar du "ja" i checklistan. Kan orsaken däremot härledas till brister i hållningen, skötseln eller omvårdnaden av djuret kryssar du "nej" i denna kontrollpunkt i checklistan. Observera att det i dessa fall även kan vara aktuellt att kryssa "nej" i andra kontrollpunkter där brister konstaterats som har haft negativ inverkan på djurens hull.

Hullbedömning

Vid hullbedömning används den skala som används av produktionsrådgivare, det vill säga skalan 1-5 där 1 är ett mycket magert djur och 5 är överviktig. Vid hållning av djur i stora grupper kan det finnas skäl att vara observant på att hela gruppen har ett godtagbart hull och att det inte finns för stor spridning i hull inom gruppen. Om utfodringen är begränsad och inte styrs kan det lätt bli så att de starkaste tar över större delen av foderransonen. Att vissa djur är feta är alltså ingen garanti för att utfodringen är tillfredsställande och fungerar bra utan om hullpoängen är någotsånär lika på individnivå. En djurgrupp där individerna skiljer sig mycket åt i hull kan vara en indikator på att ranglåga djur inte kan tillgodogöra sig de resurser som finns tilldelade i form av grovfoder, kraftfoder och/eller vatten. Vid dokumentation av

kontrollresultat är det viktigt att beskriva hur bedömningen har gjorts, inte bara att djuren var magra eller feta, se nedan för några föreslagna standarder.

Spaltliggare och magra djur, ibland i kombination med förorenade djur, kan vara tecken på utstötta lågrankade djur som inte kan konkurrera om foder och liggplats. För feta djur kan också vara ett djurskyddsproblem, främst inför kalvning. Långvarig förlust av hull men även överhull vid kalvning kan ge fruktsamhetsproblem och dålig motståndskraft mot sjukdomar. Observera särskilt hullet och våmfyllnaden på förstakalvare, som kan vara ett slags indikatorer på att grovfodret är svåråtkomligt, att stallutrymmet eller utfodringsplatserna är underdimensionerade eller att djuren bör grupperas på lämpligare sätt (läs mer under punkt Nöt 11 och Nöt 12). Förstakalvare kan ha svårt att hävda sig i konkurrens med äldre kor samtidigt som de fortfarande ska betraktas som växande djur.

Skillnader i hull

Det skiljer mycket i normalhull mellan en högmjolkande ko och ett köttdjur. Frågan man bör ställa sig är om de aktuella djuren har ett godtagbart hull med tanke på ras, ålder, laktationsperiod, avkastning och produktionsinriktning. Högmjolkare är ofta svåra att sinlägga och kan bli magrare då fodertilldelningen begränsas inför sinläggningen. En pigg ko med gott allmänt tillstånd i något underhull bör inte anses vara en avvikelser. Omvänt kan en mager ko som är sjuk ha en risk för påverkan och skada av levern. Det är viktigt att titta på lämpliga indikatorer, såsom foderförbrukningen och våmfyllnaden.

Systematisk- eller tillfällig brist?

Enstaka magra djur förekommer i en flock och enstaka lågmjolkare ser ofta rundare ut än övriga högmjolkare. Om större delen av besättningen är under normalhull indikerar det en systematisk underutfodring eller annat problem. Oavsett hur många djur som berörs ska djurägaren agera och göra vad som är möjligt för att åtgärda problemet. Du som djurskyddshandläggare bör verifiera vilka de bakomliggande orsakerna är samt vilka åtgärder som vidtagits eller behöver vidtas. Avvikelse av en enda individ kräver alltså lämplig åtgärd, djurskyddslagen är skriven med ett perspektiv av det enskilda djuret. Enstaka smutsiga eller magra djur kräver en åtgärd för dessa enskilda djur (behöver de flyttas, utfodras individuellt, klippas m.m.?) medan systematiska brister oftast kräver mer omfattande åtgärder.

Vägledande litteratur och annan information:

- Användbar vägledning av vomfyllnadsgrad och hullbedömning för kor finns i boken "Kosignaler - En praktisk bok om mjölkföretagande med kon i fokus" (Jan Hulsen, 2008), sid. 52-53, respektive sid. 62-63.
- "Nötkreatur – Hull och hullbedömningar" (Jan Svedberg, SLU).

- Djurskyddstillsyn i praktiken, är ett kompendium framtaget för praktiskt djurskyddskontroll.
- För standarden av hull- och pälsbedömning enligt instruktionen till kontrollprogrammet ”Utegångsdjur utan ligghall, nötkreatur” kan man vända sig till Svenska Djurhälsovården.
- Vid en kontroll av nötkreaturens renhet kan du få visst stöd för din bedömning från annan information som kan finnas tillgänglig hos djurhållaren. Exempel på sådan dokumentation kan vara slaktavräkningskvitton (eventuella avdrag för gödsel förorenade kroppar) eller resultat av produktionsrådgivning.

Nöt 7. Nötkreaturen hålls tillfredsställande rena

Kontrollen bör omfatta

- Samtliga djurkategoriers renhet i hårrem och kroppspartier (ben, lår, huvud, hals, buk). Finns intorkad gödsel och eventuella sår på djuren? Hur ser de överlag ut avseende renhet/gödselmängd på kroppen?
- Hur ser förutsättningarna ut för att nötkreaturen ständigt ska kunna hålla sig tillfredsställande rena? Viktiga förutsättningar för att djuren ska kunna hålla sig rena kan till exempel vara: en god hygien runt vattenställen, ej upptrampad mark runt utfodringsplatserna utomhus, säker lagring av strömedel och foder på gården, en korrekt gruppering av djur, rutiner för klippning av djur m.m.

Vägledning

När väta, urin och avföring trängt igenom pälsens naturliga skydd är huden i direkt kontakt med fukt och bakterier. Detta kan leda till obehag såsom ökad känslighet för kyla, hudirritationer såsom klåda och sveda samt ökad risk för inflammationer och infektioner i område. Djur ska därför hållas tillfredsställande rena, vilket är en viktig förutsättning för en god djurvälstånd. Med tillfredsställande rena menas att djuren ska skötas på ett sådant sätt att gödsel, urin och ibland jord, inte fastnar och torkar på djurens kroppar. Syftet med bestämmelsen är att hålla en god hygien, att säkra djurens värme och komfort, samt att förhindra lidande såsom hudirritationer, främst på grund av hud- och frätskador som orsakas av urin. För mjölkkor är det särskilt viktigt att ha en god juverhygien för att förebygga mastit. Det finns en stark koppling mellan en god hygien på djurens liggplatser och ett framgångsrikt smittskyddsarbete.

Förutsättningar för att kunna hålla djuren rena ska alltid finnas oavsett system, t.ex. att vid behov strö extra mycket om man håller tjurar på djupströbäddar. Åtgärder för att sköta smutsiga djur kan däremot skilja sig för olika typer av djurhållning eller för olika djurkategorier. T.ex. kan det vara svårare att göra rent lösgående tjurar än uppbundna kor.

Konsekvensen för gödsel förorening på djur kan vara olika för olika djurkategorier. Bundna djur bör alltid prioriteras. Dessa djur kommer inte åt kroppsdelar på samma

sätt som lösgående, kan inte välja alternativa liggplatser, klia sig mot övriga föremål (roterande borstar, träd).

De bakomliggande orsakerna till smutsiga djur kan skilja sig åt beroende på om djuren hålls bundna eller lösgående. För bundna djur kan brister tyda på djur som hålls på för långa båspallar, liggbås saknar båsavskiljare, båspallar med för lite strö, eller djur som inte givits tillräcklig med tillsyn (exempelvis klippning i de fall det behövs). För lösgående djur kan brister tyda på att liggbåsen eller ströbäddarna är smutsiga/kladdiga. Enstaka lösgående smutsiga djur kan tyda på en kombination av sjuka, svaga och eller lågrankade djur i en grupp, eller enstaka djur som hålls på mindre lämpliga platser.

För att fastställa de bakomliggande orsakerna till en brist bör du som djurskyddshandläggare göra bedömning om det endast är enstaka individer i en grupp av lösgående djur som är smutsiga. Enstaka smutsiga djur kan i vissa fall tyda på felaktig gruppering, otillräckligt antal liggplatser, djur som tidigare varit uppbundna och är ovana vid att ligga i liggbås etc.

Förutsättningarna för att djuren ska hålla sig rena beror bland annat på utgödslingsrutiner, utgödslingssystemets utformning och skick, beläggningsgrad, strömedelsanvändning, boxens/båsets utformning, liggytans utformning och skick och att gödslingsbeteendet kan utföras utan störningar. Används rent strömedel i rätt mängd och av god kvalitet, är det till exempel torrt och fritt från mögel? I denna bedömning kan det även ingå en kontroll av hur strömedlet förvaras.

I skriften ”Gödsel förorenade djur” finns en fyrgradig skala för bedömning av gödsel föroreningsgraden hos enskilda djur. Skalan sträcker sig från kategori 0 som innebär rena djur, till kategori 3 som innebär mycket kraftigt förorenade djur. Det är viktigt att skilja på tillfälliga eller systematiska fel vid bedömning av smutsiga djur, läs mer under avsnitt Nöt 2.

Kopplingen till ”torra och rena liggplatser ” och tid som ägnas åt skötsel av djuren är generellt mycket starkt. I vissa fall kan ”tid” ersättas med en viss resurs, till exempel kan automatisk utgödsling ersätta andra utgödslingsrutiner. Frågan om djurens renhet är således ofta en fråga om tillsynsrutiner och åtgärder.

Vid konstaterade brister som rör djurens renhet bör du diskutera med djurhållaren om djuren t.ex. behöver flyttas, omgrupperas, klippas, om liggplatserna är för små, för få eller fel utformade, om utgödslingsrutiner kan förbättras eller strömedel kan öka. I dialogen med djurhållaren bör du fundera på och komma fram till varför djuren är smutsiga, och vilken grad av allvarighet det handlar om (fasttorkade gödselpansar är inte acceptabelt). Beror problemet på utfodring, skötsel, ventilation eller på annat som kräver utökad tillsyn eller resurser?

Noteras smutsiga utgångsdjur bör du försäkra dig om att samtliga djur i gruppen har tillgång till sina resurser (foder, vatten, liggplatser, goda markförhållanden).

Gödsel förorenade djur bedöms generellt som en allvarligare brist än förorening av jord och lera. Det finns ofta en stark koppling mellan rangordning och smutsiga djur i dessa system. Omgruppering av vissa djur kan därför ibland vara en nödvändig åtgärd.

En regelbunden daglig rengöring krävs även vid vattenställen och vid utfodringsplatser för att undvika dålig hygien och smittspridning. I inhysningssystem med ströbädd, t ex kall lösdrift, behöver tillförseln av strömedel vara i sådan omfattning att djuren håller sig torra och rena.

Beläggningsgraden har en avgörande betydelse i alla typer av djurhållningar och det är viktigt att det finns tillräckligt med utrymme för att djuren, bland annat så att de ska kunna välja en ren liggplats. Vid för hög beläggning uppstår lätt hygienproblem och därmed också ökad risk för hälsostörningar.

Tillgång på liggytor i lösdriftsbesättningar är alltså en viktig faktor för att djuren ska kunna hålla sig rena, läs mer om utrymme/överbeläggning m.m. under punkten Nöt 11 och Nöt 12.

Vid en kontroll av nötkreaturens renhet kan du få visst stöd för din bedömning från annan information som kan finnas tillgänglig hos djurhållaren. Exempel på sådan dokumentation kan vara slaktavräkningskvitton (eventuella avdrag för gödsel förorenade kroppar) eller resultat av produktionsrådgivning.

Vägledande litteratur och annan information

Mer information om nötkreaturens renhet, finns att läsa i SLU:s skrift "Djurskyddstillsyn i praktiken – Nötkreatur Gödsel förorenade djur". För bedömning av utegångsdjurs renhet enligt instruktionen till kontrollprogrammet "Utegångsdjur utan ligghall, nötkreatur" kan man vända sig till Svenska Djurhälsovården.

Informationsskriften "Rena nötkreatur om hur nötkreatur ska hållas rena under uppfödningen och inför slakt (Taurus, Svenska Djurhälsovården)" och JTI:s rapport "Rena kor i uppbundna system – hur?" innehåller användbar information och tips för att hålla djuren rena i olika driftssystem.

Nöt 8. Förbudet mot utrustning som ger nötkreaturens en elektrisk stöt är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att utrustning som kan tillfoga elektrisk stöt inte finns uppmonterade i stallet eller i utrymmen där nötkreatur hålls. Elektriska kodressörer, elektriska påfösargrindar, eltrådar etc. får inte användas och inte heller finnas uppsatta i djurutrymmena. Elavvisare på fodervagnar får användas under vissa förutsättningar.

- Att elektriska pådrivare inte används för att driva på nötkreaturen vid förflyttning. Drivskiva, paddel eller liknade får användas.

Nöt 9. (B) Sjuka/skadade nötkreatur äldre än 6 månader ges nödvändig vård och de som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme

Gäller även Nöt 45. Sjuka/skadade kalvar ges nödvändig vård. Kalvar som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme.

Gäller även Nöt 46. Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket.

Kontrollen bör omfatta

- Rutiner inkl. medicinsk beredskap för att minimera insatstiden för vård och behandling av akut sjuka djur. Finns larmlista med telefonnummer?
- Vilken besättningsveterinär som brukar anlitas.
- Finns en effektiv beredskap för medicinsk behandling och övrig akutsjukvård?
- Avlivas djur utan dröjsmål om djuret inte går att behandla eller är så sjukt eller skadat att avlivning krävs? Har djurägaren kunskap och egen utrustning för att avliva djur eller kan han eller hon få snabb hjälp vid behov (läs mer under Nöt 46)?
- Hur många platser i sjukboxar finns det och hur ser de ut? Var är sjukboxarna placerade? Går de att använda direkt eller snabbt ställa i ordning för användning?
- Att klimatet kan anpassas till det som djuren är vana vid för att säkerställa den termiska komforten för det aktuella djuret. Finns det möjlighet att höja temperaturen för djur som hålls utomhus eller i utomhusliknade förhållanden?
- Finns det lösningar och förberedelser för att skyndsamt kunna iordningsställa sjukboxar om permanenta sjukboxar saknas. Finns lösa grindar eller annan lämplig inredning som kan användas? Finns utrymme att ställa upp dessa tillfälliga sjukboxar? Denna lösning förutsätter goda förberedelser så att djuren kommer under vård utan onödig fördröjning.

Vägledning

Djuren ska inte behöva flyttas eller hanteras en längre tid än vad som är nödvändigt/rimligt då de behöver tas omhand. Detta för att djuren inte ska stressas eller belastas i onödan. Sjukboxar bör vara placerade och planerade så att det är lätt att ta sjuka eller skadade djur dit, och det kan gärna vara förberett för att underlätta avlägsnande av djur som dör eller avlivas i sjukboxen. Vad som är "närbeläget" bör avgöras utifrån aktuell djurhållningsform och förutsättningarna i övrigt kring denna.

”Halvtimmesregeln” är ett lämpligt råd som ges som allmänt råd till 5 kap. 1 § i L104. Med hänsyn till djurens hälsotillstånd kan det av flera skäl vara nödvändigt att hålla ett djur avskilt från övriga djur i behandlingsutrymmet.

Ett sjukt eller skadat djur kan ha svårare att röra sig än ett friskt djur och behöver därför stor rörelsefrihet. Djuren ska därför, om inte veterinär föreskrivit annat, hållas lösgående i sjukboxen. I vissa fall är det lämpligare att flytta djuren till en annan avdelning där det inte behöver konkurrera om de viktigaste resurserna såsom vatten, foder och liggplatser.

Särskilt i lösdriftsbesättningar kan det vara svårare att hitta de svaga och sjuka djur, som ofta håller sig långt borta, dvs. kommer inte fram till sina liggplatser, vatten och utfodringsplatser med samma frekvens som övriga friska djur. Detta beror delvis på att ett sjukt djur mycket snabbt kan bli ranglåg i en grupp. Det är särskilt viktigt att vara observant på djur som verkar orörliga (en frisk ko har alltid ett mål, dvs. är oftast ”på väg” till en resurs eller utför ett visst beteende). Det kan då vara positivt att gruppera sjuka eller svaga djur för sig för att underlätta vård och tillsyn eller för att erbjuda dem en miljö med mindre hård konkurrens på grund av rangordning eller konkurrens om resurser. Särskilt i större besättningar kan det annars vara svårt att få en överblick över dessa svagare djur.

En viktig bedömningsfråga är ”när veterinär ska tillkallas”. Du bör förvissa dig om att djurägare har tidigare erfarenhet från samma typ av åtgärd, har tidigare diskuterat med sin veterinär och fått en instruktion om vilken åtgärd som ska sättas in, vilket resultat ska uppnås och inom vilken tid, om djuret inte är återställt inom en viss tid kommer veterinär att anlitas eller rådfrågas, ev. avlivas djuret. Det är alltså dialogen med djurägaren som visar om hanteringen av sjuka eller skadade djur är tillfredsställande. Det är också viktigt att du dokumenterar med anteckningar och bilder och själv kontaktar veterinären för att rådfråga om tveksamhet uppstår.

Sjuka djur kan också ha större behov av liggkomfort då de ofta ligger mer. Sjukdomstillståndet kan förvärras om inte höga krav på ett rent, halkfritt och bekvämt underlag är uppfyllda. Djur i sjukbox kan därför ha ett större behov av en god tillgång till strömedel. Sjukboxar ska inte användas som kalvningsboxar. Mjölkkor som hålls i sjukbox ska kunna mjölkas maskinellt i boxen.

Med hänsyn till djurens hälsotillstånd kan det av flera skäl vara nödvändigt att hålla ett djur avskilt från övriga djur i behandlingsutrymmet. Eftersom flocklevande djur dock blir stressade om de helt avskiljs från andra djur bör sjukboxar vara utformade så att det avskilda djuret kan se andra djur.

Djuren ska också slippa onödig anpassning och omställning till nytt stallklimat. Därför ska behandlingsutrymmet i regel ha ett klimat som djuren är vana vid (i allmänhet det klimat som djuret huvudsakligen befann sig i vid tiden närmast före behovet av särskild vård uppstod). Det bör dock observeras att ett djurs tillfrisknande i vissa fall kan gynnas av att djuret hålls i annat stallklimat.

Avlivning kan i många fall vara ett alternativ för att skydda djur från onödigt lidande. Avlivning ska utföras då djuret har en allvarlig sjukdom eller skada, som inte kan behandlas utan att djuret utsätts för onödigt lidande. Man bör avliva djuret i de fall då skadan eller sjukdomen är av lindrigare art men då det bedöms att djuret inte kommer att tillfriskna och bli i så gott skick att det är lämpligt att transportera eller kan slaktas. För att undvika att djur får vänta för länge på avlivning ska personalen som har ansvar för djuren ha kunskap om hur de ska bedöma vanligt förekommande tillstånd samt att de ska kontakta veterinär i tveksamma fall. Grundläggande är också att det finns rutiner för hur avlivningen genomförs och att den som ska utföra avlivningen har relevant kunskap. Om avlivningen utförs av besättningens egen personal bör man kontrollera hur utrustning för avlivning förvaras, underhålls och hanteras, för att garantera att avlivningen kan genomföras på ett godtagbart sätt. Det ska också finnas korrekta rutiner för hur avlivade djur omhändertas.

Jordbruksverket har gett ut en broschyr med detaljerad information om djurägarens ansvar vid avlivning av nötkreatur. Broschyren belyser bland annat kunskapskraven, lämplig utrustning, metoder för bedövning och avlivning samt hantering av döda djur. Skriften kan beställas eller laddas ner från verkets hemsida: Jordbruksinformation 4 – 2009 . Om förprövningshandlingar finns för den aktuella djurhållningen ger det information om antal sjukboxar. Kontrollera om beslutet överensstämmer med hur dessa boxar används.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Kraven på att djuren ska kunna hållas lösgående är inte grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 4)

Behandling och inhysning av sjuka eller skadade kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 6)

Nöt 10. (B) Det finns journaler över läkemedelsanvändningen för minst fem år tillbaka samt antalet dödsfall i besättningen för minst tre år tillbaka i tiden

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns minst fem års sparad korrekt dokumentation över veterinärmedicinska behandlingar och läkemedelsanvändning räknat från det datum då läkemedlet har tillförts det enskilda djuret.
- Att det finns minst tre års sparad dokumentation över antalet djur som hittats döda respektive avlivats i djurbesättningen.

Vägledning

Främsta syftena med kravet på dokumentation av läkemedelsbehandlingar är livsmedelssäkerhet och djurskydd. Om det påvisas rests substanser av läkemedel i slaktkroppar ska man kunna gå tillbaka och via journalen kontrollera hur och vilket medel som har tillförts enskilda djur eller grupper av djur. Samma sak gäller om det finns misstanke om att djur har felbehandlats. Journalen ska i enlighet med artikel 108, Rådets förordning (EU) nr 2019/6 innehålla uppgifter om:

1. datum då läkemedlet först administrerades till djuret eller djuren och klockslag för behandlingen,
2. identifiering av det djur eller den djurgrupp som har behandlats,
3. diagnos eller orsak till behandlingen,
4. läkemedlets namn och dosering,
5. behandlingstidens längd,
6. karenstid, även om karenstiden är noll,
7. namn på förskrivande veterinär och kontaktuppgifter, i tillämpliga fall, samt
8. bevis på förvärv av det läkemedel som använts alternativt en kopia på veterinärreceptet för receptbelagda läkemedel,
9. namn eller företagsnamn och stadigvarande adress eller säte för leverantören.

Det finns inget krav på att djurhållaren ska använda en viss sorts blankett eller journal. Kravet på dokumentation kan därför uppfyllas genom att veterinärens besöksjournal sparas, under förutsättning att den innehåller de begärda uppgifterna. Oavsett hur uppgifterna dokumenteras så är det viktigt att uppgifterna är läsliga och sparas på gården i minst fem år. Antalet djur som dör i besättningen samt anledningen till dödsfallen ska dokumenteras och sparas i minst tre år.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Dokumentation och förvaring av dokumentationen i minst 3 år är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 5-6)

Nöt 11. (B) Utrymmen för nötkreatur äldre än 6 månader är enligt gällande måttföreskrifter

Nöt 12. (B) Utrymmen för kalvar är enligt gällande måttföreskrifter

Kontrollen bör omfatta

- Att utrymmena är acceptabla och minst i enlighet med måttbestämmelserna för samtliga djurkategorier.

- Att djuren får plats ordentligt på båspallen. Djuren ska inte behöva ligga eller stå i gödselrännan eller på gödselgången.
- Att djuren kan vila normalt, t ex med ena benet framsträckt eller med huvudet sträckt bakåt utefter bålen mot flanken. Olämplig utformning av inredningssystem (t.ex. vissa bindslen, båsavskiljare, nackbommar och foderbordsavstängningar) kan ge kläm-, tryck-, skav- eller trampskador.
- Att samtliga djur får plats att ligga ner samtidigt och röra sig obehindrat.
- Att det finns tillräckligt med plats för djuren att äta.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera utrymmesbrist:

- Om djurantalet överstiger boxens/utrymmets dimensionering.
- Om djuren inte får ordentligt med plats att ligga samtidigt på definierade liggytor.
- Om ligg- eller ätplatser inte medger att djuren kan ligga/stå i normal kroppsposition.
- Om alla djur i lösdrift vid samtidig utfodring inte får plats vid foderplatsen.
- Om färre än hälften av djuren kan äta samtidigt vid fri utfodring. (Observera dock att en ätplats per tre djur är tillåtet enligt 3 kap. 8 § i L104 förutsatt att djuren kan inta foder på ett lugnt och naturligt sätt).
- Om ranglåga djur saknar möjliga flyktvägar för att undvika konflikter.
- Om djur har svårt att röra sig på ett för djuren normalt sätt, t.ex. lägga eller resa sig.
- Om det förekommer magra eller smutsiga djur.
- Om det förekommer inaktiva djur som står stilla.
- Om kalvar vid individuell hållning i hydda saknar tillgång till yta utomhus.

Det är viktigt att de utrymmen som djuren har tillgång till ger dem möjlighet att röra sig och bete sig på ett naturligt sätt. De måttföreskrifter samt allmänna råd som rör storleken på bås, ätplatser, gångbredder m.m. har i huvudsak tagit fasta på djurens fysiologiska och etologiska behov, dvs. att de får plats rent fysiskt och kan röra sig utan svårigheter.

Vissa mått har i större utsträckning tagit fasta på andra faktorer, så som hygienaspekten. Exempel på det är måttföreskrifterna för ströbäddsboxar där en allt för liten ströbädd gör det svårt att upprätthålla en godtagbar hygien i boxen. I stället är en allmän rekommendation att öka ströbäddsarean med minst 30 % från föreskrivna mått. När det gäller helspaltboxar förbättrar större ytor/lägre beläggning

visserligen djurens möjligheter att röra sig, lägga/resa sig etc. men leder ofta till försämrad boxhygien.

Vissa föreskrifter och allmänna råd har även en koppling till djurens etologiska behov. Detta gäller t.ex. utfodringsplatser (foderbord, foderautomater), vattenställen och gångbredder.

Kontroll av beläggningsgrad och korrekta utrymmen i nötbесättningar

Nötkreatur vill gärna äta och sova samtidigt som övriga nötdjur i gruppen. Denna synkronisering är troligen en effekt av nödvändigheten för flocken att verka som en social helhet. Då korna hålls inne i ladugårdar tvingas de ändra samordningen och synkroniseringen av vissa beteenden. Även synkronisering efter ljus och klimat påverkas. Behovet att göra saker tillsammans finns ändå kvar inomhus, vilket bland annat upprätthålls genom fasta rutiner för utfodring och vila. Synkroniseringen märks genom att korna gärna vill äta och ligga vid samma tidpunkt som de andra i flocken. För att detta ska fungera utan att djurens välfärd försämras ska det finnas tillräckligt med utrymme vid foderbordet, tillräckligt med korrekt utformade liggplatser som djuren vill använda etc.

Kontroll vid hyddhållning

Med begreppet ”hydda” avses ett flyttbart mindre stall som placeras utomhus med liggplatser för kalvar. Observera att kalvar normalt inte får hållas individuellt i hydda efter åtta veckors ålder (se även Nöt 14). Vid individuell hållning av en kalv i hydda ska kalven ha ständig tillgång till yta utomhus, t.ex. i en till hyddan anslutande rastgård. Utomhusytan ska vara minst lika stor som de minimimått som gäller för själva kalvhyddan. Det är alltså inte tillåtet att hålla en kalv instängd i en hydda vid individuell inhysning. Motivet till detta krav är att säkerställa den termiska komforten för kalvarna. (Upplýsning: Vid gruppållning av kalvar i hydda gäller liksom tidigare utrymmeskraven i 5 kap. 9 § samt det allmänna kravet om termisk komfort enligt 4 kap 4 §, båda i L 104.)

Konkurrens vid foderplatser

Varje djur har behov av ett visst utrymme för sitt välbefinnande. Kor behöver till exempel tillräckligt med plats (individuellt avstånd) för att kunna passera andra kor och det måste finnas möjligheter till att kunna fly eller gå undan. En viktig anledning till konflikt mellan djur är brist på tillgång till foder. I konkurrens om fodret får de ranglåga djuren äta i andra hand. I och kring kraftfoderstationer råder konkurrens, kor står och väntar på sin tur för att äta istället för att välja en annan tid. Kor som äter får också avbryta besöket till stationen på grund av att ranghöga djur kör ut dem. Foderstationer och trånga passager är alltså exempel på platser där konflikter vanligen kan uppstå.(Se även Nöt 26).

Konkurrens vid liggplatser

Saknas det liggplatser så att samtliga djur inte kan ligga samtidigt är det överbeläggning. Erfarenheter har visat att ranglåga djur minskar sin sammanlagda liggtid vid överbeläggning i lösdriftstallar. Detta trots att det kan finnas tomma liggbåsar vissa tider på dygnet (andra instinkter såsom flockinstinkten kan styra djuren till att befinna sig i närheten av sin flock eller hålla sig i smågrupper istället för att utnyttja tomma liggplatser viss tid på dygnet). Tänk på att förstakalvare oftast är ranglåga och hävdar sig dåligt i konkurrensen om resurserna (foder, vatten eller liggplatser). Saknas båsavskiljare på båspall för bundna djur försvåras den synkroniserade vilan för vissa djur. Grannkon kan blockera liggplatsen genom att lägga sig snett.

Försök har visat att kor som hålls i en miljö med otillräckligt antal liggplatser ser till att lägga sig ner snabbare efter mjölkningen än kor i system där samtliga djur har möjlighet att ligga ner samtidigt. Ur juverhälsosynpunkt är det alltid en fördel om kon exempelvis först söker upp foderbordet efter avslutad mjölkning, eftersom det tar cirka 30 minuter för spenkanalerna att sluta sig efter mjölkningen (för höglakterande kor och kor med flera laktationer bakom sig tar det längre tid, beror också delvis på hur spenarna ser ut). Om kon under denna tid exponeras för bakterier genom att till exempel snabbt lägga sig på en smutsig båspall, löper hon en ökad risk för juverhälsosjukdomar. Överbeläggningen kan även påverka djurens renhet negativt, särskilt ranglåga kor i lösdriftstallar som inte får plats i liggbåsen kan istället välja att lägga sig i stallgången.

Överbeläggningen påverkar också smittrycket på båspallen då varje båspall kommer att utnyttjas mer och av fler individer än som annars skulle vara fallet. Det finns studier som visar att smitta sprids mer mellan djur som vistas i stallar med överbeläggning än som vistas i stallar med normal beläggning. Ett annat slags överbeläggning kan uppstå i stallgångarna, om dessa är för smala i förhållande till djurflödet, vilket även påverkar smittskyddet negativt.

Kalvningsboxar

Kalvningsboxar är utrymmen som enbart är avsedda för kor eller kvigor när de ska kalva och fram till några dagar efter kalvningen. Grundkravet är att kalvning ska ske med den kalvande kon lösgående för att underlätta för kon att bete sig naturligt under förlossningen. I besättningar med uppbundna kor eller kvigor behövs normalt kalvningsboxar för att åstadkomma detta. Det kan i vissa fall vara svårt att förutse förlossningstidpunkten, exempelvis för köttraskor med fri betäckning. Om kalvning skulle ske uppbundet i sådana fall, står det inte i strid med L104. Detta förfarande är dock inte optimalt för kalvande djur som har svårare att röra sig, t ex när de ska lägga sig eller resa sig. Dessutom ökar behovet för kon att kunna röra sig fritt och ändra kroppsställningen vid kalvningen för att minimera risken för komplikationer vid kalvningen.

I lösdriftstallar behöver inte kalvningen nödvändigtvis ske i en kalvningsbox, huvudsaken är att utrymmet är lämpligt för kalvningen i alla avseenden, inte minst från smitt- och hygiensynpunkt. Om kalvningsboxarna finns, men är upptagna av andra djur eller överbelagda, alternativt saknas tillräckligt med kalvningsboxar, finns risk att kor kalvar ute i stallgången. Detta ökar risken att kalvar kläms ihjäl eller skadas av utgödslingen i system med öppna skrapgångar. Det ökar också risken för spridning av eventuell smitta i besättningen och innebär dessutom en nedsatt välfärd för kon och kalven samt en sämre start för kalven. Kalvning i en förorenad miljö innebär en ökad risk för infektioner av juver och livmoder och andra infektioner orsakade av bakterier som kan smitta kalven via navel och mun. Problemen kan leda till juver- och livmoderinflammation hos kon, eller navelinfektion och diarré hos kalven.

Utrymmeskrav för kalvar och ungdjur

Överbeläggning kan förekomma i system med kalvar i ensamboxar (två kalvar istället för en) eller vid gruppållning av spädkalvar, t.ex. kalvamma. Även utrymmen med äldre kalvar och ungdjur i gemensamboxar kan vara överbelagda. För stora kalvgrupper och/eller grupper med för stor åldersspridning skapar såväl konkurrensen också ett kalvhälsoproblem inom gruppen. Överbeläggningen kan här ofta kopplas till hygienproblem och hälsoproblem. Såväl djurens renhet som djurens hälsa kan påverkas negativt. Ett ökat smittryck i boxar med kalvar/ungdjur kan bland annat leda till ökat problem med luftvägsinfektioner och ringorm, särskilt i kombination med dålig luftkvalitet, t.ex. förhöjda halter av ammoniak i närmiljön.

Att tänka på vid kontroll av beläggning i lösdriftstallar.

- Lämplig tid för denna kontroll är stallperioden (ej betessäsong) där samtliga djur hålls i stallet dygnet runt.
- Räkna antalet djur visuellt eller be djurhållaren ta fram uppgifter från "Kokontrollen" (ca 80 % av Sveriges mjölkproducenter är anslutna till mjölkkontrollen, vissa har egna kontrollsystem i t.ex. robotstallar). Jämför med antalet godkända platser i förprovningshandlingarna för aktuell besättning.
- Räkna antalet båsplatser på plats och jämför med djurantalet.
- Räkna vid sidan av de eventuella platserna för sinkor. Av Kokontrollens provmjölkredovisning (11 stycken om året) bör framgå hur många lakterande kor och hur många kor som var i sin vid senaste mjölkprovtagningstillfälle.
- Tänkt på att det kan finnas högdräktiga kor (eller oftast kvigor) som vistas i stallet för att vänja sig vid stallmiljön. Dessa är då inte med på provmjölkkningsrapporten.
- Överbeläggningen kan vara ett problem som förvärras särskilt på hösten på grund av slaktköer

Ibland utgörs viss överbeläggning av äldre kor som har ett sämre hull och därför inte skickas till slakt men som fortsätter att mjölka på ett tillfredsställande sätt, eller som är sinta men går med i gruppen av mjölkande kor för att äta upp sig till slakt.

Särskild vägledning om avvikelser från måttföreskrifterna

De mått som anges i föreskrifterna är s.k. minimimått om inget annat anges. Avvikelser från gällande föreskrifter kan dock godtas i befintliga stallar i vissa fall. En grundförutsättning är dock att avvikelserna inte innebär att djuren hålls på ett sätt som står i strid med någon bindande EU-rättsakt, exempelvis när det gäller de minsta mått som anges i kalvdirektivet (2008/119/EG).

Bedömningen ska ske i varje enskilt fall för det djur som berörs av avvikelserna och ska göras genom att fyra kriterier ska bedömas. En avvikelse kan bara godtas i det fall samtliga fyra kriterier som anges i 1 kap. 5 § i L104 är uppfyllda. Dessa fyra kriterier är:

10. djurmiljön i stallen som helhet är mycket god,
11. konsekvenserna av måttavvikelsen bedöms endast ha ringa påverkan på djuret avseende den funktion som måttföreskriften syftar till,
12. måttavvikelsen innebär inte någon ökad risk för skador, stress eller ohälsa hos djuren, samt
13. måttavvikelsen innebär inte att tillsynen och skötseln av djuren försvåras.

Observera att länsstyrelsen i samband med förprovning av ombyggnader också kan godkänna måttavvikelser om länsstyrelsen bedömer att kriterierna i punkterna 1 – 4 ovan uppfylls i stallen efter åtgärden och att planlösningen i stallen är god. Även i dessa fall gäller att avvikelserna inte innebär att djuren kommer att hållas på ett sätt som står i strid med någon bindande EU-rättsakt.

När det gäller punkt 1 ställs krav på djurmiljön i sin helhet. Det betyder att förhållandena vad avser övriga funktioner och resurser i stallen är sådana att djuren i övrigt har en mycket god omgivningsmiljö, exempelvis bra luft, bra ljusförhållanden, hel / ”rätt” inredning, bra golv- /liggytor, ordning och reda.

För punkt 2 gäller t.ex. att man vid en avvikelse vad gäller båsbredd, ändå kan konstatera att djuret/djuren får plats att ligga/ligga samtidigt på ett för djuren normalt sätt.

För punkt 3 ska man kunna konstatera att avvikelserna inte medför att djuren riskerar att skadas, stressas eller blir sjuka. T.ex. kan en för kort bås medföra risk att djuret inte får plats att stå på båsplanen med en normal kroppsposition eller tvingas stå med bakklövarna i gödselrännan eller på bakomliggande gödselgaller eller

motsvarande. En sådan situation kan alltså inte anses uppfylla kriteriet och bör därför inte godtas som mindre avvikelse.

Slutligen måste man också kunna konstatera att tillsynen och skötsel av djuren inte försvåras p.g.a. måttavvikelsen. Detta bör särskilt beaktas i utrymmen med hög djurbeläggning eller hög djurtäthet, t.ex. i helspaltboxar.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Måttavvikelser kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 7)

Vissa måttbestämmelser för kalvar är grundvillkor. (KD, artikel 3, punkt 1)

Utformning av kalvutrymmen är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 7)

Nöt 13. (B) Kalvar hålls lösgående och på ett sådant sätt att de kan ligga ner, vila, stå upp och hålla sig själva rena

Kontrollen bör omfatta

- Att kalvar inte är uppbundna.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Uppbindning av gruppållna kalvar högst en timme vid utfodring av mjölk eller mjölkersättning är inte grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 8)

Uppbindningsanordningens utformning samt kontroll av denna är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 8)

Nöt 14. (B) Kraven för hållande av kalvar individuellt och i grupp är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att boxarna eller hyddorna är utformade och placerade så att kalvarna kan ha direkt beröring och ögonkontakt mellan varandra eller med andra nötkreatur.
- Att kalvarna som står i dessa boxar eller hyddor inte är äldre än 8 veckor.
- Att kalvar som är äldre än åtta veckor hålls i par eller grupp tillsammans med andra kalvar eller andra nötkreatur.
- Att boxarna inte är placerade så att kalvarna utsätts för kallras från t.ex. fönster eller kalla ytterväggsytor (se Nöt 21).

Vägledning

Kalvar får normalt sett bara hållas individuellt upp till en ålder av åtta veckor. Därefter ska de hållas i par eller grupp med andra kalvar eller med andra nötkreatur. Vid individuell hållning av kalvar är minimikravet med vissa undantag, att de ska

kunna ha ögonkontakt och kunna beröra varandra eller andra nötkreatur. Kravet gäller dock inte i anläggningar med färre än sex kalvar i besättningen där det från djurskydds- eller djurhälsosynpunkt inte är lämpligt att låta kalvarna komma i beröring med varandra eller med andra nötkreatur. I dessa fall gäller dock att kalvarna ska hållas i samma utrymme som andra kalvar eller andra nötkreatur på ett sätt så att kalvarna kan se dessa. Kravet på ögonkontakt och beröring gäller inte heller för enstaka kalvar under en kortare period om det är nödvändigt från djurskydds- eller djurhälsosynpunkt, t.ex. vid hållande i sjukbox.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Hur individuell hållning av kalvar anordnas är grundvillkor. (KD, artikel 3, punkt 1a)

Nöt 15. Kalvgömma finns för kalvar upp till 3 månaders ålder i lösdriftstallar för amkor eller dikor

Kontrollen bör omfatta

- Att kalvgömma finns i lösdriftstallar. Observera att kravet även gäller för ligghallar för utegångsdjur (under den kalla årstiden). Kravet på kalvgömma gäller inte i ligghallar sommartid under betesperioden.

Nöt 16. Föremål och ämnen som kan skada nötkreaturen förvaras oåtkomliga för djuren

Denna kontrollpunkt avser kontroll av skadliga föremål och ämnen i byggnader m.m. Motsvarande kontroll av utrymmen där djur vistas utomhus redovisas under Nöt 35.

Kontrollen bör omfatta

- Att foderförråd hålls stängda och att foder inte förvaras i djurutrymmen. Foder (t.ex. kraftfoder av olika slag) kan i stora mängder utgöra en skaderisk.
- Att skåp finns för förvaring av kemikalier, mediciner etc. och är placerade på lämpligt ställe så att djuren inte kan komma åt dessa.

Nöt 17. (B) För nötkreatur äldre än 6 månader - är kraven på inredningens utformning avseende skaderisker etc. uppfyllt

Gäller även Nöt 47. (B) För kalvar - är inredningens utformning avseende skaderisker etc. uppfyllt.

Kontrollen bör omfatta

- Att inredningens håller för den belastning den utsätts för från djuren och stallmiljön.
- Att inredningen är hel och att det inte finns till exempel utstickande delar som djuren kan skada sig på.
- Att inredningen är lämpligt utformad och monterad så att den inte hindrar djuren från att röra sig på ett naturligt sätt t.ex. när de ska resa sig eller lägga sig.
- Finns djurhår som har fastnat i inredningen som kan indikera på att djur har fastnat tidigare?
- Att materialet i inredning inte innehåller giftiga ämnen eller har en ytbeskaffenhet som kan vålla skador.
- Att djuren inte kommer åt elinstallationer och fönster.
- Att armaturer för glödljus- och lysrörslampa är försedda med skyddsglas eller skyddshölje av lämpligt material. (Även viktigt från brandskyddssynpunkt.)
- Hur är systemen för t.ex. hantering och transport av gödsel och foder i stallet utformade/anpassade? Notera särskilt vändlägen för skrapor i öppna gångar, grindar och avgränsningar där skrapor passerar under etc.
- Vilka typer av bindslen som används och hur dessa är utformade. Alla bindslen måste ge djuren sådan rörelsefrihet att de obehindrat kan klia sig, slicka sig på bakkdelen, resa sig och ligga i sina olika viloställningar.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Inredningens utformning och skick avseende skaderisker är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 8-9 och KD bilaga I punkt 1-2)

Nöt 18. (B) Golv och liggytor har en jämn och halksäker yta

Nöt 19. Kraven för användning av dränerat golv är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att golvytan i respektive utrymmen för samtliga djurkategorier har en lämplig friktion så att slitageskador på klövar och knän inte förekommer på nötkreaturen och att djuren kan gå tryggt och säkert på gångytorna. Observera dock att djur som nyligen flyttats från uppbundet till lösdrift oftast har en form av långvarig ”träningssmärta” innan de vant sig vid att röra sig mer än tidigare. Om djuren vågar ”rida” på varandra (vid brunst) eller står på tre ben och slickar sig i ljumsken, (ofta ett tecken på att de känner sig trygga på underlaget).

- Att golven är jämna och hela.
- Att olämpliga springor eller öppningar där djuren kan fastna eller skada sig i inte finns.
- Vilka utgödlings- och renhållningsrutiner som tillämpas.
- Hur klövhälsoläget ser ut i besättningen och om de klövhälsoproblem som finns går att koppla till underlaget (vrickningar, fläkningar, sprickor etc).
- Att spaltgolv som liggyta bara används i enlighet med bestämmelserna.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera olämpligt golvunderlag:

- Att djur har hälta (på stillastående kor, observera om ryggraden är spänd som i en båge och/eller om djuret inte stödjer på alla fyra benen).
- Att djurens vistelseytor eller liggplatser är förorenade.
- Att djuren rör sig långsamt och med stor försiktighet eller försöker undvika att röra sig.
- Om djur har lång lägnings- eller resningstid eller gör flera försök.
- Om djur har skavsår på has och/eller knän.
- Djur som halkar.
- Golv som blänker.

Flertalet nötkreatur som hålls inomhus hålls på underlag av betong. Betong är slitstarkt och kan göras mer eller mindre halksäkert beroende på efterbehandling och kvalitet. När det gäller golvunderlaget är en grundregel att klövens anläggningsyta mot golvet ska vara så stor som möjligt. Detta ställer krav på planhet och jämnhet, vilket också har betydelse för hygien på golvet (ett buktigt ojämnt golv är svårare att skrapa/hålla rent).

Det förekommer inte sällan olika typer av mönstrade golv, t.ex. hexagonmönster. En fördel med det är att det kan ge djuren bättre fäste om de slinter, dvs. ge ett förbättrat halkskydd. En nackdel kan vara att det kan vara svårt att få en bra kvalitet på mönstret med ett ”lagom” mönsterdjup och utan uppstickande betonggrader som kan ge klövskador eller ojämna slitningar på klövarna. Mönstrade golv kan också vara svårare att hålla fria från gödsel vilket i förlängningen kan bidra till att djuren drar upp gödsel på liggplatsen och förorenar den och sig själva.

Gamla slitna betonggolv, såväl heltäckande betonggolv som betongspaltgolv, blir med tiden också hala. Det ökar risken för bl.a. fläkskador. I dessa fall är det nödvändigt att åtgärda golven. Det kan ske på en rad olika sätt beroende på vad det är för sorts golv och i vilket skick golvet är. Många betongytor kan halksäkras genom fräsning eller beläggas med nytt toppskikt av t.ex. gummimattor. För betongspalt

kan en lösning vara att lägga på en betongspaltnatta av gummi ovan på den gamla spalten eller byta ut spaltgolvet helt och hållet. Observeras bör dock att nya betongytor kan vara hårt belastande för djuren innan de vant sig och/eller innan viss förslitning av golvytan har skett. Djuren bör därför ges möjlighet att under en tid successivt tränas in på golvet för att inte belastningen på ben och klövar ska bli för stor.

Vid kontroll av betongspaltgolv ska den tekniska standarden SS-EN 12737:2004+A1:2007, som också är europastandard, beaktas. Standarden innehåller detaljerade anvisningar om hur spaltgolv ska vara tillverkade och vilka avvikelser som medges. De avvikelser som medges enligt denna standard ska anses inrymmas i Jordbruksverkets måttföreskrifter.

I de fall spaltöppningen överskrider den tillåtna avvikelsen enligt den tekniska standarden kan ändå en sådan avvikelse godtas med stöd av 1 kap. 5 § i L104 i ett enskilt fall. Denna bestämmelse gäller oavsett djurkategori. Vid en sådan bedömning kan alltså mindre måttavvikelser godtas i befintliga stallar under förutsättning att samtliga kriterier som anges i 1 kap. 5 § i L104 är uppfyllda (se även Nöt 11).

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Utformning av golv till kalvar (Nöt 18) är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 10)

Nöt 20. Krav kring brandskydd och beredskap vid elavbrott är uppfyllda

Förutsättningar finns för att kunna rädda djuren vid brand och godtagbart brandskydd

Kontrollen bör omfatta

- Om det finns evakueringsdörrar och att dessa är placerade i olika väderstreck och i olika delar av byggnaden. Utrymningsdörr bör snabbt kunna öppnas av brandpersonal utifrån.
- Att utgångarna inte är blockerade och vintertid hålls fria från snö.
- Byggnadstekniska lösningar t.ex. brandsäkra väggar, placering av huskroppar, ventilationsanläggningens utformning (särskilt vad gäller hur tilluft tas in i djurutrymmet). Jämför och kontrollera mot förprövningshandlingarna.
- Att utrustning finns lättillgänglig för att lösgöra djuren.
- Om uppsamlingsplats finns eller snabbt kan anordnas i närheten av djurstallet/stallarna.

Vägledning

Brandskyddskraven gäller i de allra flesta stallar men i olika grad. Brandskyddskraven gäller dock inte i vissa äldre stallar i vilka någon förprövningspliktig ny-, till- eller ombyggnad inte har genomförts. Därför bör man kontrollera om, och i så fall när förprovning har genomförts.

Godtagbar plan finns för upprätthållande av djurskydd vid elavbrott

Kontrollen bör omfatta

- Att djurhållaren har upprättat en plan för skötsel av nötkreaturen vid ett strömavbrott.
- Att planen kan fungera under längre och kortare tidsperiod. Att förutsättningar finns för att upprätthålla ett acceptabelt djurskydd avseende ventilation, vattenförsörjning (utfodring och frostskydd), utgödsling och belysning.
- Om eget reservverk finns eller finns lätt tillgängligt på annat sätt.
- Att det finns möjlighet att snabbt koppla in reservverket på gårdens elnät.

Vägledning

Det finns inget uttryckligt krav i djurskyddsbestämmelserna om att reservverk måste finnas. I många fall är det dock en nödvändig resurs för att säkerställa djurskyddet vid elavbrott. Låt djurhållaren förklara om och hur reservelanläggningen kontrolleras: provkör aggregatet med jämna mellanrum, förs provkörningar och andra anmärkningar i en driftjournal m.m.?

**Nöt 21. (B) Stall för nötkreatur äldre än 6 månader har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen.
Uppmätta värden**

Gäller även Nöt 48. (B) Stall för kalvar har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen. Uppmätta värden.

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns tillräckligt med luftintag och frånluftning i form av fläktar, självdragstrummor, öppen nock etc.
- Att ventilationsutrustningen fungerar som den ska (hel, injusterad och ”ren”, det vill säga fri från damm och spindelväv).
- Att placering av luftintagen ger en godtagbar luftfördelning i stallutrymmet.
- Att luftintagens placering och utformning inte förorsakar drag på djuren.

- Att kallras eller annat drag i övrigt inte förekommer på liggplatser.
- Att tillskottsvärme vid behov finns i stallavdelningen eller i delar av denna (t.ex. i utrymmen med spädkalvar eller utrymmen med sjuka djur).
- Att det finns skydd mot att luft kan strömma in i stallavdelningen via utgödslings- eller urindräneringssystemet, t.ex. gaslås i form av gasutsug och gummidukar i tvärkulvert mot gödselbehållare.
- Att det finns skydd mot att luft från annan stallavdelning kan strömma in i stallavdelningen. (Gäller framför allt för mottagningsstallar och stallavdelningar med omgångsuppfödning).
- Förekomst av gödselgaser (ammoniak, svavelväte) i stalluften.

Vägledning

Dålig luftkvalitet indikerar bristande ventilation. Luftkvaliteten mäts vid behov genom att mäta koldioxidhalten i stalluften och den relativa luftfuktigheten i stallavdelningen.

Gödselgaser

Undersök vid behov luftrörelserna i utgödslingsystemet med rök (t.ex. rökpatron) och observera om röken stiger upp i stallavdelningen. Mätning av gödselgaser (främst ammoniak) görs där djuren befinner sig. På liggtytor görs mätningen strax ovanför liggytan där djuret har sitt huvud. På gångtytor görs mätningen högre upp, i djurets huvudhöjd. (Om rökprov har gjorts bör mätningar framför allt ske där rökuppgång skett). Om gödsellagring sker i stallavdelningen kan det finnas risk att svavelväte förekommer i stalluften och i synnerhet i samband med att gödselrännorna töms/spolas.

Värmebalans och termisk komfort

Om värmeunderskott uppstår i stallet under den kalla årstiden behövs tillskottsvärme för att kunna åstadkomma ett bra stallklimat med en bra luftkvalitet. Om minimiventilationsflödet minskas för mycket för att bibehålla en viss stalltemperatur blir resultatet ofta en för hög luftfuktighet med kondensproblematik, fuktiga ströbäddar/strömedel, förhöjda koldioxid-, – och ammoniakvärden i stalluften m.m. som följd. Tillskottsvärmen kan alltså ha en stor betydelse för djurens närmiljö, boxhygien och upptorkningstider efter rengöring.

Det är inte ovanligt att kallras eller annat drag på liggplatser gör att luften blir fuktig. Det kan i sin tur leda till att smuts lättare fastnar i den fuktiga eller våta pälsen och orsakar att djuren blir sjuka. Detta beror på att ett djur med smutsig päls förhindras att reglera sin egen kroppstemperatur. Kallras och dragiga liggplatser har t.ex. visat sig vara en vanlig orsak till kalvdiarréer, och sänker även motståndskraften mot luftvägsinfektioner som till exempel RS-virus. Orsaken kan t.ex. bero på att ett luftintag är felaktigt inställt eller att kallras uppstår p.g.a. kylande ytterväggsytor,

otäta staldörrar m.m. I dessa fall kan det vara bra att kontrollera luftrörelserna i och kring djurplatserna med t.ex. rök för att närmare identifiera orsaken. Särskilt utsatta är uppbundna djur och djur som hålls i små boxar, t.ex. kalvar i ensambox. Detta eftersom de har begränsade möjligheter att förflytta sig från platser där det drar och är kallt.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Stallluftmiljöer som är skadliga för djuren är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 10)

Luftkvalitet m.m. är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 3)

Nöt 22. (B) Mekaniskt ventilerade stallar med nötkreatur äldre än 6 månader har nödventilation

Gäller även Nöt 52. (B) Mekaniskt ventilerade stallar med kalvar har nödventilation och är utrustade med en fungerande larmordning

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns nödventilation (t.ex. öppningsbara fönster och dörrar) i mekaniskt ventilerade stallavdelningar.
- Att larm finns installerat i stallavdelningar med kalvar och att larmordningen har de funktioner som krävs.
- Att larmordningen har batteri-backup.
- Hur larmet kontrolleras regelbundet av djurhållaren.
- Hur ett ventilationsbortfall upptäcks av djurhållaren och hur kan detta åtgärdas skyndsamt och innan djuren utsätts för lidande.

Vägledning

Ventilationen i en avdelning med fläktar bör som utgångspunkt alltid betraktas som mekaniskt ventilerat och oftast är luftintagen anpassade för undertrycksventilation. Grundregeln är därför att sådana stallaavdelningar ska vara försedda med larm.

I vissa fall bör man dock inte betrakta stallavdelningen som ”mekaniskt ventilerad” och därmed inte heller ställa krav på larm även om det finns en frånluftsfläkt i utrymmet. Detta gäller om man kan konstatera att en i alla avseenden fullgod ventilation uppnås utan fläktens inverkan, dvs. fläkten behövs egentligen inte men finns och används för att uppnå en högre djurskyddsnivå än vad som minst krävs enligt föreskrifterna. Det samma gäller även i mekaniskt ventilerade ligg- eller utfodringshallar med kalvar under förutsättning att kalvarna aldrig hålls instängda i utrymmet och att de med lätthet själva kan ta sig ut i det fria.

Med system som har automatisk omstart av fläktar efter ett strömbortfall uppnås en högre säkerhet för djuren. Det finns dock inget krav på att sådana system måste installeras.

Varningssystem

För att hinna avhjälpa ett uppkommet fel innan det medför lidande för djuren är det viktigt att larmet uppmärksammas i god tid och på ett säkert sätt. Det grundläggande syftet med larm är att förebygga djurlidande. Djurhållaren ska upptäcka ett ev. problem och hinna åtgärda problemet innan djuren hinner utsättas för lidande.

På vilket sätt larmanordningen ska varna djurhållaren måste anpassas i varje enskilt fall och göras utifrån en riskbedömning. Några parametrar som bör ingå vid en sådan bedömning är t.ex. avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, personalens tillsynsfrekvens, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande vid ett ventilationsbortfall, desto högre säkerhet måste finnas inbyggd i larmanordningen.

I anläggningar där ett ventilationsbortfall redan efter en kort tid kan leda till djurlidande kan t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner vara nödvändigt. På en anläggning där djuren inte påverkas av ett ventilationsbortfall lika akut kan en väl synlig varningslampa, siren eller dyl. vara tillräckligt för att djurhållaren ska bli uppmärksam i tid och hinna åtgärda problemet innan djuren utsätts för lidande.

Undantag från kravet på larm

Kravet på larm gäller inte i stallavdelningar där kalvar hålls tillsammans med kor om nödventilationen fungerar automatiskt, dvs. fungerar utan att manuella insatser ska behöva göras av djurhållaren. Nödventilationen måste dessutom ha en kapacitet som säkerställer djurens hälsa och välbefinnande under den tid som den mekaniska ventilationen inte fungerar. Vilka luftflöden sådan nödventilation ska ge måste avgöras i varje enskilt fall beroende på stallavdelningens utformning, djurbeläggning m.m. Vägledande vid bedömning bör vara att kapaciteten minst bör motsvara det minimiventilationsflöde som anges i Svensk Standard (SS 95 10 50).

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Nödventilation är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 13)

Nödventilation och larm är i vissa fall grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 4)

Nöt 23. (B) Belysning finns så att tillsyn av nötkreatur äldre än 6 månader alltid kan ske utan svårigheter

Gäller även Nöt 50. (B) Belysning finns så att tillsyn av kalvar alltid kan ske utan svårigheter ... är uppfyllda.

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns fast monterad belysning i stallavdelningen. Observera att belysningen i ligghallar inte behöver vara fast monterad.
- Att belysningen är sådan att varje djur i respektive utrymme i stallavdelningen går att inspektera oavsett tidpunkt på dygnet. Riktvärde för belysningsstyrka är ca 100 lux, vilket med lysrör motsvarar 2,5 – 5 W/m² golvarea.

Vägledning

Krav på fast monterad belysning gäller inte för ligghallar eller hyddor oavsett när på året dessa används. En förutsättning är dock att tillsyn över djuren kan ske utan svårigheter genom att tillräcklig belysning är ordnad på annat sätt, t.ex. genom handburen strålkastare.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Belysning för tillsyn är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 3 och KD, bilaga I, punkt 5)

Nöt 24. (B) Kraven på dagsljusinsläpp/belysning för nötkreatur äldre än 6 månader är uppfyllda

Gäller även Nöt 50. (B) Belysning finns så att ...övriga krav på belysning och dagsljusinsläpp är uppfyllda.

Kontrollen bör omfatta

- Att det finns fönster eller andra ljusinsläpp för dagsljus.
- Att det finns nattbelysning i mjölkostallar.
- Att dagsljus och belysning används på ett sätt som är lämpligt för djuren.

Vägledning

I djurskyddslagen anges bl.a. att ljusförhållanden i stall och andra förvaringsutrymmen ska vara anpassade till djurens behov och att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om detta. Regeringen har inte meddelat några föreskrifter i djurskyddsförordningen som

anger hur detta krav ska uppfyllas, annat än att stallar och andra förvaringsutrymmen ska vara försedda med dagsljusinsläpp. Därutöver har regeringen gett Jordbruksverket bemyndigande att föreskriva om ytterligare krav rörande detta.

Jordbruksverkets bedömning är att det inte är möjligt att tillgodose djuren ljusbehov med enbart dagsljusinsläpp i de flesta djurhållningssystem som sedan länge används inom nötkreaturshållningen. Kompletterande föreskrifter har därför införts inom detta område som anger att djuren ska ha tillgång till dagsljus och belysning som stödjer deras dygnsrytm och beteendebest. Det innebär att alla djur i en stallavdelning ska ha tillgång till dagsljus. Hur stor andel av ljuset som ska vara dagsljus respektive artificiellt ljus anges dock inte i föreskrifterna.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Naturligt ljus är inte grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 11 och KD, bilaga I, punkt 5)

Användning av dagsljus eller belysning till kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 5)

Nöt 25. Buller i stallet har godtagbar nivå och frekvens. Uppmätta värden

Kontrollen bör omfatta

- Mekaniskt buller från framför allt frånluftsfläktar.
- Kontrollera bullernivå på olika platser i stallet där djuren kan uppehålla sig.
- Kontrollera buller från fläktar genom att mäta vid maxventilation. Kontrollera också varvtalsreglerade fläktar genom att mäta vid olika varvtal.

Vägledning

Mätning av buller görs med ljudnivåmätare i djurens huvudhöjd. Högt buller från en fläkt kan betyda att bullerdämpning behövs, indikera att den är felaktigt monterad, sliten och behöver renoveras eller bytas ut. Det kan också indikera att någon eller några fläktvingar är skadade eller saknas.

Nöt 26. (B) Utfodrings- och vattensystem är utformade, dimensionerade och placerade så att de medger ett lugnt och naturligt intag av foder och vatten

Kontrollen bör omfatta

- Att placeringen och dimensioneringen av utfodrings- och vattensystem möjliggör för djuren att inta foder och vatten på ett lugnt och naturligt sätt.

Exempelvis ska djuren kunna ha en naturlig kroppsställning då de äter och dricker.

- Hur ofta djuren i lösdrift för mjölkkor grupperas om efter laktationsstadiet.
- Att alla nötkreatur får plats att äta samtidigt om utfodring av något foderslag sker samtidigt för alla djur. (Vid fri tilldelning av allt foder får antalet ätplatser minskas till en ätplats per tre djur enligt föreskrifterna).
- Att djuren har tillräckligt med utrymme för att äta.
- Att antalet drickplatser finns i rätt mängd i förhållande till antalet djur.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera brister vad gäller utfodring:

- Om djuren inte står i normal kroppsposition (t.ex. står på knä för att komma åt fodret).
- Om djuren har skavskador från utfodringsinredningen, t.ex. på framsidan av skulderna eller i nacken.
- Om inte alla djur i lösdrift vid samtidig utfodring står vid foderplatsen.
- Om färre än hälften av djuren kan äta samtidigt vid fri utfodring.
- Om det förekommer aggressiva eller andra oönskade beteenden mellan djuren vid utfodrings- eller vattenställen.
- Om det förekommer stor spridning i hull inom djurgruppen. Hullet på kvigor som nyligen kalvat in är en bra värdeämätare på hur utfodringssystemet fungerar eftersom dessa oftast är låga i rang. Är denna djurgrupp i gott hull kan man generellt utgå ifrån att utfodringssystemet och grupperingen är tillfredsställande.
- Om det förekommer djur som är under- eller över normalhull och vad som i så fall kan vara orsakerna till det.

De måttföreskrifter och dimensioneringsregler som rör ätplatser har dels tagit fasta på djurens fysiologiska behov och dels djurens etologiska behov (se punkt Nöt 11 vad gäller iakttagelse som indikerar utrymmesbrist). När det gäller t.ex. utfodrings- och vattenplatser (foderbord, foderautomater, vattenkoppar) kan för få resurser eller olämpligt placerade resurser leda till onödig konkurrens mellan djuren genomökad stress m.m.

Ett problem som inte är ovanligt är t.ex. att djur som står och äter i kraftfoderstationer blir bortkörda av andra djur som är högre i rang, med följden att det ranglåga djuret inte får den energimängd hon behöver och då tappar i hull. Att bli bortkörd från kraftfodret höjer även stressnivån bland djuren samt riskerar att förorsaka att djuren i sådana sammanhang skadar varandra. Detta problem kan uppstå även om antalet kraftfoderstationer är tillräckligt många enligt reglerna och kan då i vissa fall bero

på att djuren inte står tillräckligt skyddade i stationerna. Delvis kan problemet även härröra till en felaktig gruppering av djuren eftersom de individer som blir bortkörda ofta är kvigor som nyligen kalvat in och tilldelas en större mängd kraftfoder i stationen, i jämförelse med en ranghög ko på väg in i sinperioden (då kraftfodergivan minskas för att så småningom upphöra).

Ett för litet antal drick- eller ätplatser vid ett foderbord kan ge motsvarande problem men också leda till att vissa djur inte får i sig tillräckligt med vatten/foder. Särskilt bör det uppmärksammas om det finns mindre än en ätplats per 2 kor vid fri tillgång på fullfoder, även om föreskrifterna medger en ätplats per 3 kor. I fullfodersystem blandas grovfoder med kraftfoder eller spannmål vilket innebär att många djur "sorterar" ut de godaste och mest energirika fodermedlen i blandningen. Detta kan förhindras genom att djuren grupperas efter laktationsstadium eller att fler ätplatser erbjuds. De individer som är på väg nedåt i laktationskurvan utfodras då vanligen med en annan foderblandning som innehåller mindre energi och protein samt mera av strukturfodren, t.ex. halm.

Hur fodret/vattnet tilldelas djuren påverkar också djurens möjligheter att nå detta utan att behöva inta en onormal kroppsposition. För låg foderbordsbotten, felplacerad nackbom etc. kan skapa onödiga problem för djuren.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Utformning, dimensionering och placering kan i vissa fall vara grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 17)

Nöt 27. (B) Djuren ges foder av god kvalitet som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel

Gäller även Nöt 49. (B) Utfodrings- och vattensystem för kalvar är utformade, konstruerade, placerade och underhålls så att risken för förorening av vatten och foder minimeras.

Gäller även Nöt 54. (B) Kalvar ges foder med tillräckligt järninnehåll.

Kontrollen bör omfatta

- Hur ofta fodergivan beräknas och justeras.
- Att lagring och fodertillverkning på gården håller en hög hygienisk nivå.
- Att fodervagnar skrapas rena från foderrester och rengörs (ca en gång per vecka rekommenderas).
- Transportvägar till, och hygien på, körbara foderbord, om sådana används.
- Lagringsutrymmens skick och skötsel.
- Resultat av foderanalys, har djurägaren tagit hänsyn till resultaten?

- Om det förekommer djur i för lågt hull.
- Att kalvar får ett grovfoder eller annat foder som innehåller tillräckligt med järn.

Vägledning

Vissa företeelser kan vara svåra att kontrollera vid ett enstaka kontrolltillfälle på gården, t.ex. antalet utfodringstillfällen per dag. Utgå då från vad som går att se vid kontrollen. Tyder allt på att djuren är i normalt hull och får vad de behöver i form av foder och vatten av god kvalitet samt att djuren är i god hälsa kan ”Ja” markeras i checklistan.

Avmagring, sjukdomar och dåligt allmäntillstånd kan bero på otillräckligt med foder, undermåligt foder eller till näringssammansättningen obalanserad foderstat. Använd lukt, syn och känsel vid bedömningen av foder och vatten. Bra ensilage ska ha en frisk lukt, syrlig smak och vara svalt. Ett ensilage med grönmögel, varmgång, smörsyralukt som dessutom är ”kletigt” är direkt olämpligt som djurföda.

I ett system där man blandar foder med olika råvaror är det extra viktigt att dessa håller hög hygienisk kvalitet. I stort sett alla blandsystem innehåller skrymslen där gammalt foder kan orsaka skada inom främst mjölkproducerande besättningar, med förhöjda cellhalter i mjölken och ohälsa i besättningen som följd. Fodervagnar och liknande bör därför rengöras regelbundet, hur ofta beror på vilka fodermedel som ingår och vilken typ av blandare som används.

Kalvar som har fri tillgång till grovfoder bör anses få i sig tillräckligt med järn. Andra foderslag såsom olika kalvnärings eller kraftfoder kan dock också fylla kalvens behov av järn. I det fall kalvarna inte har fri tillgång till grovfoder ska kontrollen även utföras i enlighet med Nöt 29.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Foder som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 14)

Utformning av foder – och vattningssystem är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 14)

Otillräckligt järninnehåll i foder till kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 11)

Nöt 28. (B) Kalvar utfodras minst 2 gånger/dag och kan i tillämpliga fall utfodras samtidigt

Kontrollen bör omfatta

- Rutinerna för hur ofta kalvarna utfodras.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Utfodring av kalvar minst 2 ggr per dag samt krav på samtidig utfodring i vissa fall är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 12)

Nöt 29. (B) Kalvar har senast från 2 veckors ålder fri tillgång till grovfoder

Kontrollen bör omfatta

- Att kalvar senast från och med två veckors ålder har fri tillgång på hö, ensilage eller annan typ av grovfoder.

Vägledning

Grovfodrets främsta uppgift är att stimulera förmagarnas (våm, nätmage och bladmage) tillväxt och att utveckla våmfloran hos kalven. Kalvar bör därför ges grovfoder från att den är nyfödd så att våmmen kommer igång så snabbt som möjligt. Av hygieniska skäl är hö att föredra framför ensilage, används ensilage bör det bytas eller fodras flera gånger per dag.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Otillräckligt fiberinnehåll i foder till kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 11)

Nöt 30. (B) För nötkreatur äldre än 6 månader är kraven på tillgång till vatten och vattnets kvalitet uppfyllda

Gäller även Nöt 53 (B). Kraven på kalvars tillgång till vatten och vattnets kvalitet är uppfyllda.

Kontrollen bör omfatta

- Att automatiska vattenkoppar för nötkreatur har tillräckligt flöde så att djuren kan dricka lugnt och naturligt. Vattenkopparna bör klara flödet även om flera vattenkoppar används samtidigt.
- Om nötkreaturen inte har fri tillgång till vatten ska de ges möjlighet att dricka sig otörstiga minst två gånger dagligen. Fråga djurhållaren om rutiner för hur ofta och när vatten ges till djuren om detta visar sig vara aktuellt.
- Att kalvarna har fri tillgång till vatten när det är mycket varmt eller om de är sjuka och att de i övrigt har tillräcklig tillgång till vatten. Fråga djurhållaren om rutinerna kring vattning av kalvarna.

- I vilken omfattning utförs vattenanalys. Be att få se eventuella analys svar. Det är viktigt att förvissa sig om var i stallet vattenprovet är taget. Mejeriernas vattenprov tas oftast i mjölkkrummet, men skillnaden i kvalitet hos vattnet kan vara stor mellan mjölkkrummet och där djuren dricker.
- Vilken typ av vattentäkt som används. För att bedöma risken för föroreningar. Hur är vattentakten placerad i förhållande till djurstallet/djurstallarna.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera brister vad gäller utfodring:

- Om djuren inte står i normal kroppsposition (t.ex. står på knä för att komma åt fodret).
- Om djuren har skavskador från utfodringsinredningen, t.ex. på framsidan av skulderna eller i nacken.
- Om inte alla djur i lösdrift vid samtidig utfodring står vid foderplatsen.
- Om färre än hälften av djuren kan äta samtidigt vid fri utfodring.
- Om det förekommer aggressiva eller andra oönskade beteenden mellan djuren vid utfodrings- eller vattenställena.
- Om det förekommer stor spridning i hull inom djurgruppen. Hullet på kvigor som nyligen kalvat in är en bra värde mätare på hur utfodringssystemet fungerar eftersom dessa oftast är låga i rang. Är denna djurgrupp i gott hull kan man generellt utgå ifrån att utfodringssystemet och grupperingen är tillfredsställande. • Om det förekommer djur som är under- eller över normalhull och vad som i så fall kan vara orsakerna till det.

Gödsel ska inte förekomma varken i fodret eller i vattnet. Vattnets kvalitet måste vara god eftersom skadliga organismer annars lätt kan föröka sig i vatten. Idisslare är känsligare för främmande mikroorganismer i vattnet än vad enkelmagade djur är. God lukt och smak på vattnet ökar förutsättningarna för att nötkreaturen ska dricka tillräcklig mängd vatten.

Kalvar behöver vid normal stalltemperatur dagligen en vätskemängd som motsvarar åtta till tio procent av sin vikt. Om det är mycket varmt eller kalven har feber eller diarré, är vätskebehovet större. En kalv som är törstig äter mindre mängd foder, vilket ger en negativ inverkan på tillväxten. Kontrollera därför om kalvarna har fri tillgång till vatten eller inte. Diskutera rutinerna avseende detta med djurhållaren.

Mer information om vatten till djur finns i skriften ”Vatten till husdjur - Jordbruksinformation 13 – 1999”.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Vatten två gånger per dygn är inte grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 16) -
Tilldelning av vatten eller andra vätskor till kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 13)

Nöt 31. (B) Stallutrymmen rengörs och utgödsas på ett sätt som ger en god hygien och god djurhälsa

Kontrollen bör omfatta

- Arbetsrutiner för rengöring av stall/stallavdelningar för respektive djurkategori.
- Rengöring av vattensystem, belysningsarmaturer, fönster, stallredskap, ventilationsanläggning inkl. ljudabsorbenter, foderutrymmen, m.m.
- Hur vattningsystem ser ut vid lösdrift på djupströbäddar. Finns lösning för uppsamling eller dränering av eventuellt spillvatten för torrare ströbädd vid vattenkopporna?
- Att den dagliga rengöringen av båsallar/boxar sköts tillfredsställande.

Vägledning

Följande iakttagelser kan indikera brister vad gäller daglig rengöring:

- Om ströbädden är smutsig/blöt.
- Om djur är smutsiga eller blöta (se särskilt Nöt 7).
- Om gödsel förekommer på liggytorna.
- Om gödselansamlingar förekommer i tvärgångar, passager, vändlägen för gödselskrapor eller vid gödselnedsläppen.

För ströbäddssystem gäller normalt att ströbäddsytor ska hållas torra och rena genom att nytt strö påförs regelbundet i sådan omfattning som behövs. Kladdiga och smutsiga ströbäddsytor är alltså inte godtagbart även om djuren inte ser förorenade ut (se även Nöt 7). Möjligheten att hålla en god ströbäddskvalitet ökar ju lägre beläggningen är i utrymmet (se även Nöt 11).

I helpaltboxar krävs normal inte några särskilda arbetsinsatser för att hålla en godtagbar hygien men kan i vissa behövas om djurbeläggningen är låg (se även Nöt 11).

För ströade golvytor krävs i regel att förorenade ytor dagligen skrapas rena samt förses med nytt strö i tillräcklig mängd. Gödselgångar måste skrapas regelbundet och så ofta att djuren inte ska tvingas stå i blöt gödsel. Beroende på gödselkonsistens och djurbeläggning kan skrapning av gödselgångar behöva göras mer eller mindre ofta. Vid hög beläggning i stallar med mjölkkor behöver utgödslingen i många besättningar i princip gå kontinuerlig för att en god hygien ska kunna hållas.

Observera att även vändlägen för skrapor samt galler- eller spaltförsedda gödselnedsläpp ska hållas rena och i synnerhet om djur måste beträda sådana ytor. Vid olämplig utformning av sådana lösningar liksom i tvärgångar och passager kan det krävas regelbunden manuell insats för att hållas en godtagbar hygien bland djuren.

Årlig rengöring

Krav på den årliga noggranna rengöringen gäller vid kontinuerlig djurhållning, t.ex. djurstallar till mjölkkor. Syftet med en noggrant årlig stallrengöring är huvudsakligen att avlägsna gödsel- och foderrester, damm och andra eventuella föremål som kan innehålla smittämnen och kan påverka en fortsatt djurhållning negativt. Rengöring bör göras så snart utrymmet har tömts på djur. Detta eftersom mikroorganismer blir stressade av förändringen i miljön när djuren försvinner och sätter då sporer. En snabb rengöring minskar alltså sporbildningen.

Den mest effektiva rengöringsmetoden är oftast våtrengöring under förutsättning att ytorna ges tillfälle att torka ordentligt, och bör därför tillämpas i så stor utsträckning som möjligt. De största mängderna smittämnen som ska avlägsnas från ett djurstall efter en produktionsomgång, eller en stallsäsong, återfinns sannolikt i gödselresterna som fastnat på golv, väggar, fönster och inredningsdetaljer. Särskilt detaljer som djuren kommer åt att slicka på är mycket viktiga att rengöra. Takytorna kan alltså generellt betraktas som mindre utsatta för smuts.

Våtrengöring av smutsiga ytor bör prioriteras. För att avlägsna smittämnen från fasta ytor kan blötläggningen i sig inte vara tillräcklig, utan måste ofta föregås av en noggrann mekanisk rengöring eller högtryckstvättning. Vid rengöring är det viktigt att tillämpa principen ”från rent till smutsigt” vilket i förekommande fall, om innertaket till exempel behöver rengöras, innebär att påbörja rengöringen uppifrån, och arbeta sig nedåt. Av olika anledningar kan det vara svårt, eller ibland onödigt att rengöra innertaket i stallet. Behovet av rengöring av takytor ska ses i relation till ovanstående prioriteringar, och bör då utföras och anpassas efter det behov som uppstår i det enskilda fallet. Det kan finnas ligghallar, inredda logar, stallar med parallelltak och 6-7 m till nock där årlig rengöringen inte görs och där det inte heller alltid behövs, i vart fall inte varje år. I vissa fall kan det vara tillräckligt att avlägsna damm och grundligt rengöra till- och frånluftsöppningar, ventilationstrummor/kanaler m.m.

Omvänt kan behov av en noggrann rengöring av takytor i äldre ladugårdar med lågt tak vara mycket stor. Faktorer som styr behovet av rengöring av innertak kan exempelvis vara fågelspillning/fågelbo, flugskit, en höskulle med material attraktivt för fåglar och gnagare. I så fall ska man se till att material inte kan trilla ner genom springor, otäta luckor eller ventilationskanaler i djurutrymmena. Finns löst material som kan ramla ner från taket ska det också avlägsnas. En viktig del av rengöringen

ligger också utanför byggnaden, t.ex. ytorna runt stallet inklusive tillfartsvägar för bästa resultat.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Rengöring av utrymmen och utrustning för kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 9)

Nöt 32. (B) Kraven på ströets kvalitet och användningen av strö på liggytor är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Rutiner för daglig tilldelning av strömedel. Omfattning och mängd så att en bra liggkomfort och god hygien uppnås.
- Tilldelning av strömedel i system med ströbädd. Hur anläggs och sköts ströbädden? Hur och i vilken omfattning sker tillförsel av halm? Används rent strömedel av god kvalitet, är det t.ex. torrt och fritt från mögel? I denna bedömning bör ingå en kontroll av lagringsplatsen för strömedel. Det är oftast nödvändigt att lagring av strömedel sker under tak och eller i lämpligt utrymme för att bibehålla dess kvalitet.
- För att kontrollera att strömedel används kan du t.ex. titta på gödselplattan (vid fastgödselhantering) eller i framkanten på liggbåsen.

Vägledning

- Följande iakttagelser kan indikera brister vad gäller strö:
- Om strö saknas eller endast strörester förekommer.
- Om djur är smutsiga eller blöta.
- Om djur har hudskador eller bölder på t.ex. knä/has.
- Om det förekommer djur med spentramp.

Kravet på strö för nötkreatur är att boxar för kalvar ska vara försedda med strö och att de inte får hållas på dränerande golv utan ströbädd om de är yngre än 1 månad. För kor gäller att deras liggplatser ska vara försedda med en bädd av halm eller annat material som fyller samma funktion. Detta i syfte att bl.a. ge en tryckavlastning mot underlaget och därmed också en god liggkomfort. För övriga nötkreatur finns inga direkta krav på strö. Observera dock att krav på strö även för dessa djur kan vara befogade för att uppnå torra och rena liggplatser eller för att ge djuren en godtagbar liggkomfort eller termisk komfort (se Nöt 33). Värmeförluster från djuren sker till det underlag djuren ligger på och kan där vara betydande om underlaget har hög värmeledningsförmåga och låg ytemperatur. Strö kan också behövas för att skydda djur från skador som kan uppstå från för hårt/strävt liggunderlag eller om underlaget är för halt (strö som halkskydd).

Genom åren har flera olika typer av liggunderlag tagits fram för att öka komforten för djuren och för att minska belastningen på ben och klövar. Vissa av dessa kan mer eller mindre likställas med ”en bädd av halm”. T.ex. gäller det komfortmattor av tjockare/mjukare slag i flera skikt där ströets funktion mer har betydelse för hygien och torrhet samt för att minska risken för hudskador/friktionsskador. Tunnare gummimattor har positiv effekt för djuren men kan inte ensamt likställas med en ”bädd av halm”. I dessa fall måste komplettering ske med ett tjockare lager av strö som mer eller mindre täcker av hela liggytan. Det finns inte några generella krav eller rekommendationer som anger vilken mängd strö som behövs för olika underlag. En bra indikator på att djurens båsplatser har tillräckligt med strö är dock att djuren är fria från skador.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Lämplig ströbädd till kalvar yngre än 2 veckor är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 10)

Nöt 33. Liggitor hålls rena och torra samt är anpassade efter djurslag och stallklimat

Kontrollen bör omfatta

- Rutiner för daglig skötsel av liggplatserna.
- Att det finns tillräckligt med strö och att utgödsling sker regelbundet.
- Tilldelning av strömedel (mängder och rutiner) i system med djupströbädd.
- Att djuren är torra efter att djur har legat ner på liggplatsen.
- Finns djur som har skador som kan tyda på otillräckliga mängder strö (t ex liggskador p g a bristande liggkomfort)?
- Att liggplatsen ger djuren en godtagbar liggkomfort och underlaget ger isolering mot avkylning.

Vägledning

Värmeförluster från djuren sker till det underlag som djuren ligger på. Värmeförlusterna kan vara betydande om underlaget har hög värmeledningsförmåga och låg ytemperatur. Detta bör särskilt beaktas i stallar med utomhusliknande klimat. Observera därför att krav på strö alltså kan vara befogat även för att säkerställa en termisk komfort för djuren.

Nöt 34. Kraven på bete för nötkreatur är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Hur minsta antal dygn på bete i de olika perioderna säkerställs för djuren.
- Hur lång sammanhängande tid djuren har tillgång till betesmarken per dygn.

- Att marken som används för bete medger ett naturligt betesbeteende och är belägen så att den är tillgänglig för samtliga djur med krav på bete. Marken kan vara uppdelad på flera fällor.

Vägledning

Kontrollen inleds med fördel av att du ber djurhållaren beskriva vilka rutiner som tillämpas i besättningen med fokus på ovanstående punkter och anpassar kontrollinsatsen efter vad som framkommer i den dialogen. Indikationer som visar på att på att djurhållaren låter djuren vara ute kan t.ex. vara:

- Djurpåverkade, väl betade betesmarker med färsk gödsel, dricksvattensystem på betena.
- Stängsel och eventuellt anlagda drivningsvägar.
- En stallutformning med förutsättningar att släppa ut och in djuren oberoende av mjölkningssystem och grupper som djuren hålls i.

Kontroll av betesfålla

Kravet på bete gäller för nötkreatur som hålls för mjölkproduktion. Definitionen i 1 kap 6 § L104 anger vilka resurser som krävs vid bete men fram för allt vilken funktion som ska uppnås, att djurens naturliga behov av att kunna beta ska tillgodoses. Naturligt beteende är ett beteende som djuret är starkt motiverat till att utföra och som när det utförs ger djuret en funktionell återkoppling (Algers, 1990). Att beta är ett exempel på ett sådant beteende. Studier (E Spörndly) har visat att djuren i realiteten kan utöva sitt naturliga beteende även i situationer när det finns små mängder bete. Det ställs inte krav på att djurens näringsbehov ska tillgodoses på betet. Fokus vid en kontroll är således att bedöma om utevistelsen på betet medger att djurens naturliga behov av att beta uppfylls.

Indikationer som visar på att marken som betas medger ett naturligt betesbeteende kan till exempel vara;

- att det är lugnt i djurgruppen,
- att djuren kan synkronisera sig på ett naturligt sätt så att aktiviteter som bete, förflyttning och idissling kan ske samtidigt i djurgruppen, och
- att växterna i huvudsak utgörs av arter som kan betas av djuren

Betesregler för unga djur

I hela landet gäller att nötkreatur som är födda 1 mars eller senare inte behöver hållas på bete eller vistats ute under det kalenderår som djuret fötts. För unga djur som är födda tidigare än 1 mars gäller också att denna tid får förkortas. Hur mycket beror

på i vilket län djuren finns och när de är födda (se vidare i 6 kap. 4-6 §§ L 104). Observera att unga djur inte behöver släppas ut på bete så länge de är kalvar, dvs är under sex månaders ålder.

Nötkreatur som hålls för mjölkproduktion

Nötkreatur som hålls för mjölkproduktion ska varje dygn komma ut på betesmarken och ha tillgång till den under en sammanhängande tidsperiod på minst sex timmar. Det behöver alltså inte vara på dagtid, mycket varma dagar kan det vara en fördel för djuren om de får vistas ute under sen eftermiddag och natt i stället för under dagen. Om de går in efter t.ex. en timme måste de inte styras att gå ut igen, men de ska ha möjlighet att gå ut för att beta under resterande fem timmar. Detta innebär samtidigt att det inte är tillräckligt att öppna dörren så att djuren själva kan välja om de vill vara inne eller ute, dvs. enbart ge djuren tillgång till betesmarken. Djurägaren ska alltså se till att djuren verkligen kommer ut på betesmarken. Hur det sker t.ex. genom användning av ett grindsystem, djurens naturliga beteende, eller att djuren handgripligen förs ut på betesmarken är valfritt. Djuren ska komma ut på "betesmarken". Det räcker inte med att djuren enbart kommer utanför stalldörren på t.ex. en hårdgjord platta eller uppsamlingsfälla och sedan går in igen.

Nötkreatur som hålls för köttproduktion

Övriga nötkreatur som inte hålls för mjölkproduktion och som inte är undantagna kravet på bete eller annan utevistelse ska hållas utomhus hela dygnet under det antal dygn i olika perioder som anges i 6 kap. L104. Tidigare krav om sammanhängande utevistelse i en hel period är borttaget. Djur som ska gå till slakt får hållas inne men inte så länge eller så långt in på säsongen att kravet på antalet dygn djuret ska vistas ute inte kan uppfyllas (om djuret inte skulle slaktas). Betesreglerna för unga djur inom köttproduktionen gäller på samma sätt som beskrivits tidigare (läs mer under rubriken betesregler för unga djur).

Nöt 35. Kraven på betesmarker, rastgårdar, markytor, drivningsvägar och drivning, samt stängsel är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Betesmarkens storlek och kraven på att det ska finnas växter som djuren kan beta (observera att det inte finns något krav på att betet ska kunna tillgodose djurens näringsbehov).
- Att föremål som t ex balsnören, ensilageplast, trasiga stängselstolpar, gammal taggtråd, maskindelar eller andra typer av skrotföremål m.m. som djuren kan fastna i, skada sig på eller trassla in sig i, inte är åtkomligt för djuren.

- Hur markytor som belastas hårt av djuren ser ut. T.ex. vid utfodringsplatser, drickplatser, drivvägar samt markytor i anslutning till stallets in- och utgångar.
- Drivning av nötkreaturen om detta sker vid kontrolltillfället.
- Att tjudrade djur utomhus har tillräckligt skydd mot väder och vind.
- Att stängslet är ordentligt sträckt och underhållet så att djuren inte kan skada sig på det. Titta på djuren om tecken kan ses på att de fått skador från att ha fastnat i taggtråd eller eltråd och diskutera eventuella sådana upptäckter med djurhållaren om vad som orsakat dessa skador på djuren.
- Att eltråd och taggtråd inte kombineras på samma stängsel på ett otillåtet sätt.

Vägledning

En fråga som ofta uppmärksammas är hur bedömningen av skräpiga hagar, där ensilageplast, balsnören och otjänligt foder och annat olämpligt ofta ligger ute tillgängligt för djuren. Plast eller snören, eller andra föremål som kan vara skadliga för djuren, ska avlägsnas från de delar av fodret som djuren kommer att äta av.

Vid konstaterade brister är det viktigt att bilda sig en konkret uppfattning om dessa är av tillfällig- eller systematisk karaktär eller tvärtom. I det senare fallet bör rutiner för städning av betesmarker och hagar, samt djurhållarens kunskap om vilka risker som djuren utsätts för diskuteras och bedömas.

En kombination av skräpiga marker, foderbrist, brist på städrutiner och daglig tillsyn kan i detta sammanhang anses som en allvarlig brist som kan vara i akut behov av åtgärder. Följande information kan ge stöd för en riskbedömning:

- Hos idisslare kan plasten eller andra föremål bl.a. fastna i vommen, passagen från nätmagen över till löpmagen är trång och risken för hälsostörningar stor. Ju större detaljer/plastdelar desto större är risken. Blir det stopp i vommen slutar djuren att äta och magrar av ganska snabbt.
- Kor är mycket duktiga sorterare, de kan t ex sortera kraftfoder ur grovfoder, sortera bort mineraler i en mix mm. Vi vet dock inte varför de inte sorterar bort plasten: en rimlig hypotes är att det kan vara svårare för kor att sortera bort plasten om smaken har satt sig i materialet. Var därför särskilt uppmärksam på plast som har legat länge i en hage, som djuren har trampat upp.

Tjudring på bete

Om djur tjudras ska de ha tillräckligt skydd mot väder och vind. Detta framgår av 2 kap. 5 § djurskyddslagen. Observera dock att kalvar inte får hållas bundna och att det därmed är förbjudet att tjudra kalvar.

Av 2 kap. 5 § framgår också att uppbindningen inte får ske på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet och vila (se Nöt 57). Om djur

tjudras bör de hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn (se Nöt 3).

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Skydd mot dåligt väder och hälsorisker är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 12)

Nöt 36. (B) Kraven för hållande av utegångsdjur är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

Rutiner för tillsyn och skötsel av djuren.

- Nötkreaturens allmäntillstånd, hull, hårrem, ålder m.m. som påverkar deras köldtålighet och lämplighet för utevistelse under den kalla årstiden. Inklusive rutiner för parasitbekämpning. De yttre förhållandena är av stor betydelse. I kallt och torrt klimat är pälsens isolerande förmåga god, vid regn och blåst kyls djuren lättare ner.
- Att djuren har tillgång till ligghall eller ingår i Sveriges Nötköttsproducenters kontrollprogram för utegångsdjur utan ligghall. För djurhållare anslutna till kontrollprogrammet gäller ett generellt undantag från kravet på ligghall. Det är Jordbruksverket som beslutar om anslutning till kontrollprogrammet och genom kopia på beslutet informerar aktuell länsstyrelse. Information om anslutna besättningar kan också fås av Gård & Djurhälsan som årligen kontrollerar de anslutna besättningarna.
- Att behandlingsutrymmen/sjukboxar finns lätt tillgängliga och att dessa utrymmen vid behov går att värmas upp eller motsvarande.

Vägledning

Bedömning av djurens allmänna tillstånd, hull, hårrem, parasitbekämpning m.m., är central vid en kontroll av utegångsdjuren. Den offentliga kontrollen bör alltid säkra att hantering av djuren kan ske på ett korrekt sätt, och att resurser för denna hantering finns tillgängliga: t.ex. infångningsanordningar, utfodringsanordningar med låsbara grindar och närbelägna behandlingsrum som vid behov kan värmas upp. Diskutera med djurhållaren hur olika arbetsmoment och tillsynsrutiner genomförs för att bedöma om hanteringen är korrekt: t.ex. hur hanteras utegångsdjur som behöver klippas, undersökas, verkas eller semineras.

Övriga kritiska punkter vid kontroll av utegångsdjur som förekommer med viss frekvens är bland annat;

- djur i dålig kondition som behöver flyttas in i en byggnad (hull, renhet, pälsätare, sjuka m.m.),

- bristande tillgång till lättillgängliga behandlingsutrymmen/sjukboxar som kan värmas upp vid behov,
- smutsiga ströbäddar,
- upptrampade markytor där djuren ofta uppehåller sig t.ex. vid vatten- och foderplatser,
- utfodringsplatsers placering i förhållande till ligghall (kan ha betydelse för att optimera användningsgraden av ligghallen),
- lämplig placering av ligghallen i terrängen och lämplig öppning samt
- tillgång till vatten som bedöms vara tjänligt för de aktuella djuren.

Vid kontroll av utegångsdjur är djurhållarens kunskap och förståelse av djurhållningsformen av stor betydelse. I dialog med djurhållaren bör du försäkra dig att denne t.ex. har:

- grupperat djuren på ett korrekt sätt, i jämna åldersgrupper, utan risk för tjuvbetäckningar,
- har god kännedom om hur djuren betar sig och delar upp sig i grupper, om vilka liggplatser de väljer och hur en ligghall bör placeras i terräng
- om hur flockinstinkten och ätinstinkten kan styra gruppdynamiken, och då särskilt drabba lågrankade djur som riskerar att inte komma åt resurser som vatten, foder och torra liggplatser, samt
- kunskap om vilka avvikande beteenden hos djuren som kan tyda på ett behov av åtgärder (omgruppering, tillskott av foder vatten eller strö, rengöring av djur, flytt av vissa djur).

Särskilt om tidig dräktighet vid dikoproduktion

För tidig betäckning av kvigor får inte ske och kvigorna måste hållas på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras. Könsmognad hos nötkreatur inträffar tidigast vid ca fem månaders ålder, men kan variera beroende på bl.a. ras och viktutveckling. Senast från det att de uppnått en ålder av fem månader ska de hållas så att betäckningen undviks. För tidig betäckning av en ung kviga innebär en stor risk för lidande för både kvigan och kalven under kalvningen

Särskilt om upptrampad mark

För bedömning av upptrampad mark, särskilt i anslutning av hårt belastade ytor (vatten- och foderplatser i huvudsak) kan följande skala vara vägledande:

- Utan anmärkning: torr.
- Mindre anmärkning: marken är upptrampad så att minst klövarna på de vuxna djuren sjunker ned. Anmärkning bör leda till lämplig rådgivning, t.ex. att flytta

utfodringsplatserna, eller tydligare krav om risken finns att det snabbt försämras.

- Allvarligare anmärkning med direkt krav på åtgärd: t.ex. om djur har intorkad jord/lera ända upp i hasarna eller liknande.
- Övriga krav på åtgärder: såsom förbättring av dränering, hårdgöra markytan, flyttning av utfodringsanordning m.m. kunna ställas oberoende av djurens renhet om man med säkerhet bedömer att markförhållandena kommer att leda till djurskyddsproblem. I ett sådant fall är det rimligt att anta att markförhållandena är så undermåliga att djuren kommer att påverkas negativt om de fortsätter att vistas i den miljön, exempelvis kommer de att bli smutsigare, riskerar drabbas av klövsjukdomar. T.ex. kan du ställa krav på förbättringsåtgärder då djur hålls på mark som uppvisar tydliga tecken på upptrampning, även om det vid tidpunkten för kontrollen är fruset i marken (detta är ett exempel på krav som en myndighet kan ställa för att förebygga att problem uppstår).

Du hittar mer information om hantering av utegångsdjur i Jordbruksverkets informationsskrift "Jordbruksinformation 12 – 1997". För bedömning av utegångsdjur kan även instruktionen till kontrollprogrammet "Utegångsdjur utan ligghall, nötkreatur" användas.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Skydd mot dåligt väder är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 12)

Nöt 37. (B) Kraven kring avhorning är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Rutiner då avhorning av nötkreaturen ska ske. Vilken veterinär eller person som yrkesmässigt avhornar kalvar (oftast husdjurstekniker) brukar anlitas?
- Att avhorning sker under lokalbedövning och allmän smärtlindring.
- En jämförelse av antal registrerade bedövningar i journalen i förhållande till antalet kalvar i besättningen.
- Om det finns en eller flera kalvar som uppvisar tecken på att avhorningen inte verkar ha gått rätt till, eller att äldre djur har avhornats, bör du kontrollera vem som gjort avhorningen samt att personen har rätt att utföra den. Du kan verifiera djurens ålder i stalljournalen.

Vägledning

Den som yrkesmässigt avhornar kalvar ska med godkänt resultat ha genomgått en kurs i läkemedelshantering och avhorning av kalvar. Veterinärer får tillhandahålla vaccin mot ringorm och läkemedel för lokalbedövning samt allmän smärtlindring till personer som yrkesmässigt avhornar och vaccinerar kalvar, så länge personen

uppfyller utbildningskravet. Tillhandahållandet får ske utan föregående ordination när personen arbetar inom samma organisation som veterinären. I annat fall krävs en föregående ordination.

Kalvarna ska vara yngre än åtta veckor när avhorningen utförs av en person som yrkesmässigt avhornar kalvar (oftast husdjurstekniker). Om nötkreaturet är äldre än åtta veckor vid tidpunkten för avhorning ska ingreppet utföras av en veterinär. Veterinären som har avhornat nötkreatur eller ordinerat sådan behandling ska i samband med ingreppet lämna skriftlig information till djurhållaren. Den skriftliga informationen ska innehålla de föreskrivna uppgifterna. Veterinärer har möjlighet att bedöma att annan person är lämplig för avhorning av nötkreatur, vilket i praktiken innebär att en veterinär kan finna det lämpligt att djurhållaren avhornar själv. Om detta framförs som ett skäl till att en person utan utbildning har avhornat kalvar ska veterinären kunna motivera anledningen till denna bedömning.

Utan bedövning orsakar avhorning nötkreaturen både smärta och stress. För kalvar befinner sig hornämnet i en tillväxtfas och det är gott om både nerver och blodkärl i vävnaden. För vuxna nötkreatur innebär avhorning utan bedövning en ökad risk för följd effekter, som t.ex. bihåleinflammation och lokal smärta. Avhorning utan bedövning är alltså inte tillåten.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Stympning av djur är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 19)

Nöt 38. (B) Övriga operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt

Kontrollen bör omfatta

- Att veterinär utför övriga ingrepp, t.ex. kastrering av tjurkalvar och ingrepp i klövar som involverar underliggande mjukdelsvävnad. Avstämning kan ske genom att ta del av journal.
- Att övertaliga spenar på kalvar tas bort när djuret är under påverkan av allmän smärtlindring samt i övrigt i enlighet med gällande föreskrift. Avstämning kan ske genom att ta del av djurhållarens rutiner för ingreppet, inklusive hygienrutiner.
- Att märkning bara har utförts för att uppfylla kraven på identitetsmärkning och att det har skett/sker på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt, samt att den som utför ingreppet har tillräcklig kunskap om hur detta ska göras.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Stympning av djur är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 19)

Nöt 39. Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Om det i besättningen tillämpas villkorad läkemedelsanvändning och om personal som utför behandlingen (injektioner) har genomgått sådan kurs.
- Att djurägaren ger eventuella injektioner enligt en veterinärs ordination och instruktion.

Vägledning

Djurhållaren får ge injektioner med läkemedel i samband med en veterinärs förskrivning av läkemedel för villkorad läkemedelshantering. Djurhållaren får därutöver ge injektioner med läkemedel som en veterinär har ordinerat för ett aktuellt tillstånd hos det aktuella djuret vid ett aktuellt tillfälle. Injektionerna ska ges enligt veterinärens instruktioner. Detta innebär att djurhållaren inte får initiera behandling på eget initiativ, ge läkemedlet till en annan individ eller på ett annat sätt eller vid ett annat sjukdomstillstånd.

Nöt 40. (B) Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt

Kontrollen bör omfatta

- Hormoner och vissa andra läkemedel får inte ges till djur. Det finns dock undantag från förbudet och en del hormoner får användas vid behandling av fertilitetstörningar samt exempelvis vid brunstsynchronisering.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Användning av vissa ämnen är grundvillkor. (AD, bilaga, punkt 18)

Nöt 41. (B) Kravet på att avel inte innebär kalvningssvårigheter eller annat lidande är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att för tidig betäckning av kvigor inte sker och att kvigorna hålls på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras. För tidig betäckning av en ung kviga innebär en stor risk för lidande för både kvigan och kalven under kalvningen.
- Vid vilken ålder kvigorna brukar betäckas. Könsmognad hos nötkreatur inträffar tidigast vid ca fem månaders ålder, men kan variera beroende på bl.a. ras och viktutveckling.
- Att kvigor eller kor som kan förväntas ha förlossningssvårigheter inte betäcks, semineras eller är mottagare av embryo.

- Att djur med genetiska defekter inte används på ett otillåtet sätt i avelsarbetet.
- Att avel inte bedrivs på ett sådant sätt att rasens genomsnitt för egenskaper enligt 3 § L115 inte försämras.
- Att semintjurar inte används om de har klart negativ nedärvning jämfört med rasens medeltal för egenskaper enligt 3 § L115.
- Att mekaniska hjälpmedel vid kalvning endast används efter godkännande av veterinär i varje enskilt fall.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Avelsförfarande som kan orsaka lidande eller skada är grundvillkor. (AD, bilaga, punkterna 20-21)

Nöt 42. Kraven kring utrymmen för kalvning är uppfyllda

Kontrollen bör omfatta

- Att kalvningsboxar för kor eller kvigor som ska kalva finns och används.
- Att antalet kalvningsplatser är anpassade efter det behov som finns i besättningen.
- Vilka rutiner för kalvning som finns.
- Att kalvande kor och kvigor hålls lösa under förlossningen för att underlätta för kon att bete sig naturligt. Kalvande kor och kvigor har svårare att röra sig när de exempelvis ska lägga eller resa sig och behovet av att kunna röra sig fritt ökar därför samt för att kunna ändra kroppsställning etc. Det kan dock vara nödvändigt att låta djur kalva uppbundna om bland annat förlossningssvårigheter uppstår.
- Hur gödselrännan täcks över om nötkreaturen ska kalva uppbundna.
- Att kalvningsboxarna enbart är avsedda att användas för kor eller kvigor när de ska kalva och fram till några dagar efter kalvningen, dvs. inte används som sjukboxar.
- Kalvningsboxarnas utformning.

Vägledning

Hygien i kalvningsboxar

Såväl den nyfödda kalven som kvigan/kon som just kalvat har en ökad mottaglighet för infektioner. Miljön i samband med kalvning är i många fall avgörande för moderdjurets juverhälsa inför kommande laktation. Syftet med de hygienkrav som ställs på kalvningsboxar är att hygien i den miljö som en kalv föds i och vistas i under sina första levnadsdagar är mycket viktig för dess fortsatta hälsa eftersom

kalven föds utan antikroppar från moderjuret. Dessa ska istället överföras ifrån den råmjölk som kalven får i sig under sina första mål föda. Det är därför viktigt från djurhälsosynpunkt att det utrymme som kalvarna föds i kan rengöras noggrant och regelbundet samt vid behov kunna desinficeras för att ha ett så lågt smittryck som möjligt.

Detta ställer inte bara krav på själva utformningen av utrymmet, dvs. att inredning och ytor i praktiken går att rengöra, utan också på hur kalvningsutrymmet används. Det kan i vissa fall vara olämpligt att låta kalvning ske i en ströbädd som många djur har vistats i och som byggts upp under längre tid. I besättningar med juverhälsoproblem är detta inte att rekommendera då bakterier lättare sprids via djupströbäddar. Med anledning av detta ställs alltså funktionskravet att kalvningsplatsen ska kunna rengöras regelbundet utan svårigheter.

Observera att föreskrifterna inte ställer krav på ”hur” rengöringen ska utföras utan ställer krav på funktion, dvs. att rengöring kan ske. Det finns dock allmänna råd till 2 kap. 1 § djurskyddslagen i L104 som tar fasta på skötsel och användning av kalvningsboxar från hygiensynpunkt. I den anges bl.a. att en kalvningsbox som är avsedd för en ko eller en kviga bör rengöras noggrant samt förses med nytt strö mellan varje kalvning, att kalvning i gruppbox bör ske omgångsvis samt att djurgruppen då inte bör vara större än att beräknade förlossningar inträffar inom loppet av tio dagar. Kalvningsplatsen bör rengöras noggrant samt förses med nytt strö mellan varje djuromgång.

De konkreta krav som gäller för en tillfällig kalvningsbox i en lösdrift med ströbädd är att den bl.a. ska kunna rengöras utan svårigheter (= med rimliga insatser). En självklar åtgärd vad gäller rengöring är att man alltid tar bort efterbörder m.m. från ströbädden efter en förlossning. Detta gäller även om man har en ströbädd som ”brinner” (=djupströbädd).

Vidare är den mest realistiska hygienåtgärden att man låter ströbädden ligga orörd i kalvningsboxen för att inte i onödan röra upp smittämnen från den och i stället lägga på ett ordentlig rent strölager innan nästa kalvning. Om hälso- eller smittläget i besättningen är besvärligt kan man dock behöva tillämpa andra rutiner och inte låta kalvningen ske i den gamla ströbädden utan låta den ske i en helt igenom ren ströbädd. Då bör man lämpligen placera kalvningsboxen på en sådan plats som också medger att ströet kan bytas ut i den mellan varje kalvning om det behövs. Vilka krav man ska ställa på en tillfällig kalvningsbox för djur som hålls i lösdrift i en ströbädd kan alltså sammanfattningsvis sägas bero på hälso- och smittläget i besättningen. En viktig förebyggande insats för en bra kalvhälsa som bör eftersträvas är att se till att ha en så ny och ren ströbädd som möjligt i hela djurutrymmet i god tid innan kalvningssäsongen startar samt byta ut denna så snart som möjligt efter kalvningsperiodens slut. Tydliga rutiner för att snabbt och effektivt hygienisera sådana kalvningsplatser bör vara kända för all personal som arbetar med djur.

Kalvning uppbundet

Kalvande kor och kvigor har svårare att röra sig, t.ex. när de ska lägga sig eller resa sig. Detta samtidigt som behovet att kunna röra sig fritt ökar, för att t.ex. ändra kroppsställning. Kalvande kor ska därför som regel hållas lösa under förlossningen för att underlätta för kon att bete sig naturligt under förlossningen. Det kan i vissa fall vara svårt att förutse förlossningstidpunkten, exempelvis för köttraskor med fribetäckning. Om kalvning skulle ske uppbundet i sådana fall, står det inte i strid med föreskriften.

Det kan vara nödvändigt att låta djur kalva uppbundna om förlossningssvårigheter uppstår och kon behöver hjälp med att förlösa kalven. Antalet kalvningsplatser ska självklart anpassas efter det behov som finns i besättningen. Detta för att så långt som möjligt säkerställa att korna har möjlighet att kalva lösgående i bundna besättningar (se Allmänna råd till 5 kap. 2 § L104). Trots detta kan det inte garanteras att det alltid finns en ledig kalvningsplats. I dessa fall får kalvning ske uppbundet.

Kalvningsbox - användning, utformning och funktion

En kalvningsbox är en box som enbart är avsedd att användas för kor eller kvigor när de ska kalva och fram till några dagar efter kalvningen. Boxen kan vara utformad som en ensambox avsedd för en ko eller kviga eller som en gruppbox avsedd för flera kor eller kvigor. En kalvningsbox kan vara byggd som permanent box eller byggas upp med flyttbara boxväggar eller dylikt inför kalvning.

Grundkravet är att kalvning ska ske med den kalvande kon lösgående. Detta kan beroende på inhysnings- och djurhållningsform ske på olika sätt. I besättningar med uppbundna kor eller kvigor behövs normalt kalvningsboxar för att åstadkomma detta. När det gäller besättningar med inhysningssystem som innebär att djuren hålls lösgående behöver kalvningen inte nödvändigtvis ske i en kalvningsbox, huvudsaken är att utrymmet är lämpligt för kalvning i alla avseenden, inte minst från smitt- och hygiensynpunkt. Det kan dock av olika anledningar vara nödvändigt att avskilja djur som ska kalva från övriga djur i gruppen varför kalvningsboxar ska finnas även i besättningar med system för lösgående djur.

Hur många kalvningsboxar som behövs har inte föreskrivits utan måste anpassas efter de förutsättningar som råder i besättningen. I allmänna råd till 5 kap. 2 § L104 anges dock hur många kalvningsplatser som bör finnas. Råden är inte bindande men anger hur man lämpligen bör gå tillväga för att uppfylla kravet på att kor och kvigor ska kalva lösgående.

Nöt 43. (B) Nyfödda kalvar får råmjölk

Kontrollen bör omfatta

- Vilka rutiner som finns avseende hur man uppfyller kraven på råmjölk till de nyfödda kalvarna.

- Hur övervakning sker om kalven och kon hålls tillsammans den första tiden.
- Rutiner vid kvällar och helger.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Råmjölk till kalvar inom 6 timmar från födseln är grundvillkor. (KD, bilaga I, punkt 15)

Nöt 44. (B) Kraven på tillsyn av kalvar är uppfyllda

- Kalvar som hålls inomhus ska ses till minst två gånger om dagen. Detta gäller oavsett om kalvarna befinner sig i en särskilt utsatt situation eller inte.
- (För kalvar som behöver extra tillsyn se Nöt 3.)

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Tillsyn av kalvar är grundvillkor. (KD, bilaga, punkt 6)

Nöt 45. (B) Sjuka/skadade kalvar ges nödvändig vård. Kalvar som behöver särskild vård kan tas omhand i särskilt utrymme

Se Nöt 9.

Nöt 46. Vid avlivning av djur i besättningen görs detta av en person med tillräckliga kunskaper och på ett sätt som är i enlighet med regelverket

Se Nöt 9.

Nöt 47. (B) För kalvar är inredningens utformning avseende skaderisker etc. uppfyllt

Se Nöt 17.

Nöt 48. (B). Stall för kalvar har en luftkvalitet och ett stallklimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen

Se Nöt 21.

Nöt 49. (B). Utfodrings- och vattensystem för kalvar är utformade, konstruerade, placerade och underhålls så att risken för förorening av vatten och foder minimeras

Se Nöt 27.

Nöt 50 (B). Belysning finns så att tillsyn av kalvar alltid kan ske utan svårigheter och övriga krav på belysning och ljusinsläpp är uppfyllda

Se Nöt 23 vad gäller tillsyn
Se Nöt 24 vad gäller övriga ljuskrav.

Nöt 51. (B) Automatiska system hos kalvar ges daglig tillsyn

Se Nöt 4.

Nöt 52. (B) Mekaniskt ventilerade stallar med kalvar har nödventilation och är utrustade med en fungerande larmanordning

Se Nöt 22.

Nöt 53. (B). Kraven på kalvars tillgång till vatten och vattnets kvalitet är uppfyllda

Se Nöt 30.

Nöt 54. (B). Kalvar ges foder, vad avser järn, som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel

Se Nöt 27.

Nöt 55. Stämmer det att inga övriga brister upptäcktes vid kontrollen?

Här kan man eventuellt i fritext fylla i sådana brister man har hittat, men inte kunnat hitta någon lämplig punkt i checklistan att fylla i bristen på. Ett exempel kan vara om man finner brister som strider mot bestämmelserna om mottagningsstall.

Kontrollen kan till exempel omfatta

- Djurinköpen som görs på gården och avgör om mottagningsstallet användas på rätt sätt.
- Vilka rengöringsrutiner finns för mottagningsstallet. Särskilda krav gäller vid omgångsproduktion.
- Att utrymmena uppfyller kraven på sektionering mot andra stallavdelningar och att djuren tas in och ut ur mottagningsstallet utan att behöva passera en annan avdelning.

Nöt 56. Nötkreatur äldre än 6 månader hålls så att deras sociala kontaktbehov är tillgodosett

Kontrollen bör omfatta

- Att djuren kan ha ögonkontakt och beröra varandra.

Vägledning

Nötkreatur är flocklevande djur och ska därför ges möjlighet till social kontakt. Grundkraven är att de ska kunna ha ögonkontakt och kunna beröra varandra. Kravet på beröring ska anses vara uppfyllt om djuren minst kan ha noskontakt med varandra. I vissa situationer måste dock ett djur kunna hållas avskilt och därför införs undantag från grundkraven. Exempelvis kan det gälla djur i karantän, djur som hålls för särskild vård och för avelstjurar för att minska risken för betäckning av för unga kvigor. När man bedömer om ett djur får hållas avskilt eller inte gäller det att särskilt beakta om syftet är väl motiverat från djurskydds-, djurhälso- eller smittskyddssynpunkt. Det är också viktigt att ta hänsyn till om alternativa lösningar finns och om dessa är rimliga att åstadkomma. Ensamhållning som t.ex. beror på själva stallutformningen eller på hur djuren hålls och sköts i övrigt bör inte godtas.

När det gäller tidsaspekten anges i 2 kap. 13 och 14 §§ L 104 att de endast får hållas avskilt en kortare period. Vad som avses med kortare period måste bedömas från fall till fall med utgångspunkt från de beaktanden som anges ovan. Syftet med skrivningen är dock att tidslängden ska vara så kort som möjligt. Att t.ex. hålla en avelstjur avskilt under en hel betessäsong kan inte motiveras annat än om det i det enskilda fallet finns mycket starka skäl.

Nöt 57. Kravet på rörelsefrihet och hållande i lösdriftssystem är uppfyllt

Kontrollen bör omfatta

- Att nötkreatur som hålls i stallar som är tagna i bruk efter den 30 juni 2010 hålls i lösdriftssystem.
- Att handjur hålls i lösdrift.
- Att ett djurs rörelsefrihet inte begränsas otillbörligt ute på betet eller i stallet.

Vägledning

Lösdrift

Lösdrift är en driftsform som innebär att djuren normalt sett hålls lösgående. Motsatsen till lösdrift är uppbundna stallssystem. Nötkreatur som står uppbundna har begränsade möjligheter att få sitt naturliga rörelsebehov tillgodosett. System med uppbundna djur påverkar t.ex. djurens lägnings- och resningsrörelser och ger djuren liten möjlighet till rörelse för motion. Möjligheter till sociala beteenden är också begränsade. Sedan 1 augusti 2017 gäller att handjur ska hållas i lösdrift. Det innebär att de inte längre får hållas i uppbundna stallssystem. Tillfällig uppbinding i stall Krav på lösdrift är inte ett hinder för att ett enskilt djur som ska hållas i lösdrift tillfälligt vid vissa väl motiverade tillfällen under en kortare period binds upp, med undantag för kalvar som enligt 2 kap. 11 § L104 inte får hållas bundna. Avgörande i dessa situationer är vad syftet med uppbindingen är, hur det kan motiveras och vilka alternativa lösningar som finns. Vad som avses med kortare period måste bedömas från fall till fall med utgångspunkt från syftet med uppbindingen. Till exempel kan det vara motiverat att binda upp ett djur när det ska klippas eller på annat sätt ska hanteras för vård eller behandling. Då tillfällig uppbinding kan innebära en ökad skaderisk (t.ex. intrassling i bindsle) bör djuret ses till ofta, ges tätare tillsyn, i enlighet med 2 kap. 4 § djurskyddslagen (se Nöt 3).

Tjudring på bete

Om djur tjudras får uppbindingen inte ske på ett för djuren plågsamt sätt eller så att de inte kan få behövlig rörelsefrihet eller vila. Detta framgår av 2 kap. 5 § djurskyddslagen. Observera att kalvar inte får hållas bundna och att det därmed är förbjudet att tjudra kalvar. Tjudring kan skapa problem för djuret om det utförs på ett olämpligt sätt. Exempelvis kan det finnas en risk att djuret då kan trasslar in sig och därmed inte kan röra sig eller ligga på ett bra sätt eller att djuret i värsta fall kan skadas.

Om djur tjudras ska de även ges tillräckligt skydd mot väder och vind (se Nöt 35). De bör också hållas under noggrann uppsikt och därmed betraktas som djur med behov av extra tillsyn (se Nöt 3).

Rörelsefrihet i samband med behandling

Ett nötkreaturs rörelsefrihet får normalt inte begränsas genom att en tyngd eller annat hindrande föremål fästs vid djuret eller att djuret binds samman med ett annat djur. Rörelsefriheten får inte heller begränsas genom att olika delar av djurets kropp binds samman. Om det finns veterinärmedicinska skäl är det dock tillåtet att binda samman olika kroppsdelar. Så kan till exempel vara fallet då kor med kalvningsförlamning förses med fläkband för att förhindra att obotliga skador uppstår. Det ska i så fall utföras på ett sätt som inte är plågsamt eller begränsar rörelsefriheten mer än nödvändigt.

I kontrollpunkten ingår grundvillkor.

Begränsning av ett djurs rörelsefrihet som medför onödigt lidande eller onödig skada är grundvillkor (AD, bilaga, punkt 7)

Nöt 58. Djuren hålls på ett sådant sätt att tillsynen över dem kan ske utan svårigheter

Kontrollen bör omfatta

- En bedömning av om tillsynen är betryggande i aktuellt hållandesystem.

Vägledning

Frågan om samtliga djur ska upptäckas vid varje tillsynstillfälle kan vara svårbedömd. I extensiva djurhållningssystem på vidsträckta beten som kan vara svåra att överblicka, kan det hända att enstaka djur inte upptäcks vid varje tillsynstillfälle. Du som djurskyddshandläggare bör, efter dialog och frågor ställda till djurhållaren, göra en bedömning om de rutiner som tillämpas är betryggande. Det ska finnas förutsättningar för att upptäcka samtliga djur/djurgrupper som bygger på exempelvis djurhållarens lokala kännedom om djuren, terräng, utdelning av att lockgiva. Samtliga resurser som djuren är beroende av ska dock alltid kontrolleras vid varje tillfälle som tillsyn sker, till exempel tillgång till foder, vatten eller mineralsalt.

Nöt 59. Stallet är förprovat och godkänt vid slutbesiktning

Kontrollen bör omfatta

- Är nuvarande utformning av stallet/djurutrymmet godkänd vid förprövningsbesiktningen eller vid en efterhandsprövning?
- Används stallet/djurutrymmet på sådant sätt som den godkänts för vid förprövningsbesiktningen eller vid en efterhandsprövning eller har något ändrats eller byggts om?

Vägledning

Inför kontrollen är det viktigt att veta vilket utförande som stallet vid förprovningen har godkänts för och under vilka förutsättningar i övrigt som godkännandet grundar sig på, t.ex. vad gäller djurslag, djurkategori eller djurantalet. Med god kännedom om detta minskas t.ex. risken att krav ställs som står i strid med beslut som fattats vid förprovningen eller förprovningsbesiktningen. Det minskar också risken att ytterligare krav ställs rörande sådant som skulle ha beaktats vid själva förprovningen, d.v.s. i det fall det föreligger ett så kallat gynnande förvaltningsbeslut.

För att få tillräcklig kännedom om den aktuella gården så bör en noggrann genomgång göras av gårdens förprovningshistorik och aktuella förprovningshandlingar. Vid en sådan genomgång bör särskilt observeras om förprovningsbesiktning har skett av förprovade stallar och djurutrymmen. Detta eftersom det inte är ovanligt att stalllets slutliga utförande eller användning skiljer sig jämfört med de förutsättningar som gällde på förhand, d.v.s. vid förprovningen. Vad som godkänts vid förprovningsbesiktningen är därför av största vikt att känna till vill djurskyddskontrollen. Om förprovningsbesiktning inte har gjorts bör en sådan samordnas med djurskyddskontrollen.

Så här bör du kryssa i checklisten

- **Kryssa** "ej aktuellt" i checklisten om stallet/djurutrymmet inte omfattats av kravet på förprovning.
- **Kryssa** "nej" i checklisten om stalllets/djurutrymmets nuvarande utformning eller användning omfattats av kravet på förprovning men inte har förprovats. I dessa fall bör ärende om efterhandsprovning enligt 6 kap. 2 § djurskyddslagen samt ärende om särskild avgift enligt 10 kap. 1 och 4 §§ djurskyddsförordningen initieras. (Observera att efterhandsprovning endast gäller för förprovningspliktiga åtgärder som skett efter den 1 januari 2004.)
- **Kryssa** "ja" i checklisten om stalllets/djurutrymmets nuvarande utformning och användning stämmer överens med vad som godkänts vid förprovningsbesiktningen eller vid efterhandsprovning.

Om förprovningsbesiktning har skett men utformningen eller användningen av stallet/djurutrymmet avviker från vad som godkänts vid besiktningen ska du:

- **Kryssa** "ja" i checklisten om konstaterade avvikelser ändå är godtagbara.
- **Kryssa** "nej" i checklisten om konstaterade avvikelser inte är godtagbara.
- **Kryssa** "ej kontrollerat" i checklisten om bedömning inte kan göras.

Om stalllets/djurutrymmets nuvarande utformning och användning godkänts vid förprovning men inte slutbesiktigats bör om möjligt kontroll tillika slutbesiktning

göras av att stallets utformning och användning är i enlighet med förprövningsbeslutet eller i övrigt kan godtas.

- **Kryssa "ja"** i checklistan om så är fallet eller om konstaterade avvikelser är godtagbara.
- **Kryssa "nej"** i checklistan om konstaterade avvikelser inte är godtagbara.
- **Kryssa "ej kontrollerat"** om sådan kontroll eller slutbesiktning inte kan göras.